

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA BOHEMISTIKY

PROZAIK ZDENĚK SVĚRÁK

Novelist Zdeněk Svěrák

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Autorka: Pavlína Müllerová

Obor: Česká filologie

Vedoucí práce: prof. PhDr. Lubomír Machala, CSc.

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně,
na základě literatury a pramenů, které jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

V Olomouci dne

.....

podpis

Mé poděkování patří prof. PhDr. Lubomíru Machalovi, CSc. za odborné vedení této bakalářské diplomové práce a podnětné připomínky.

OBSAH

ÚVOD	5
1 Zdeněk Svěrák	6
1.1 Dramatik a divadelník	7
1.2 Scenárista.....	9
1.3 Autor písňových textů	10
1.4 Prozaik	10
1.4.1 Tvorba pro děti.....	13
1.4.2 Tvorba pro dospělé	16
2 Analýza vybraných prozaických děl	20
2.1 Tatínku, ta se ti povedla.....	20
2.2 Obecná škola.....	25
2.3 Povídky.....	32
2.3.1 Horká neděle	33
2.3.2 Za Přemkem Baštyřem.....	35
2.3.3 Tetřev	37
2.3.4 Divačka	39
3 Význam a přínos Svěrákovy prozaické tvorby	43
ZÁVĚR	46
RESUMÉ.....	48
ANOTACE.....	49
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	50

ÚVOD

Zmíní-li se jméno Zdeněk Svěrák, radě z nás se určitě vybaví především inscenace Divadla Járy Cimrmana, zábavné písně pro děti a mládež či filmové situační komedie ze 70. let 20. století. Těmto zmíněným oblastem Svěrákova uměleckého tvůrčího zájmu již byla věnována náležitá badatelská pozornost. Je tu ovšem další linie jeho tvorby, ke které se v poslední době upíná stále větší pozornost, a která zatím byla z literárněvědného hlediska zkoumána jen okrajově. Oblastí našeho zájmu tedy bude prozaická tvorba Zdeňka Svěráka.

Cílem této bakalářské diplomové práce je pokusit se vytvořit přehled Svěrákovy prozaické tvorby, čehož chceme docílit její analýzou, interpretací a reflexí kritických ohlasů. Pomocí získaných poznatků bychom měli vytvořit kontury Svěrákovy autorské poetiky a dospět k vymezení přínosu jeho prozaické tvorby v oblasti současné české literatury.

V první kapitole si stručně nastíníme Svěrákův dosavadní život a poté se budeme věnovat jeho dalším tvůrčím dramatickým, scenáristickým a textařským počínům, neboť se domnívám, že všechna odvětví jeho umělecké činnosti se ve větší, či menší míře podílela na formování jeho autorského stylu. Následně se pokusíme vytvořit přehled Svěrákovy prozaické tvorby, přičemž si přiblížíme zejména tematické a žánrové vymezení autorových děl.

V druhé kapitole přikročíme k analýze a interpretaci jednotlivých prozaických titulů, které považuji za dobré reprezentativní průvodce specifickými rysy Svěrákova prozaického díla. Pracovat budeme s pohádkovou knížkou *Tatínku, ta se ti povedla*, filmovou povídkou *Obecná škola* a vybranými povídkami ze Svěrákova povídkového debutu *Povídky*. U těchto vybraných titulů se zaměříme jak na jejich obsahovou, tak i formální stránku. Především se pokusíme nastínit, jak autor pracuje s didaxí, autobiografickými prvky, a jelikož Zdeněk Svěrák je bezpochyby humorista, upřesníme si také, na jaké typy komiky můžeme v jeho díle narazit. Součástí této analýzy bude i reflexe dostupných kritických ohlasů.

Na základě rozborů a recepce Svěrákových prozaických děl by tato bakalářská diplomová práce měla vyústit k charakteristice významu jeho prozaické tvorby a poukázat na její přínos v kontextu české literatury.

1 Zdeněk Svěrák

„Chci, aby tady po mně zbyly dobré filmy, hry nebo texty, které hezky pracují s češtinou a dají lidem radost. A dojmou je, což mi kritikové vyčítají. Ale já si myslím, že je to zdravý cit. Stejně jako legrace. Tu bych chtěl šířit. To je pořád moje nejvyšší meta.“ (Zdeněk Svěrák)

Zdeněk Svěrák¹ se narodil 28. března 1936 v Praze jako druhorozený syn zámečníka a elektrikáře Františka Svěráka a jeho manželky Růženy Svěrákové. Svěrákovi rodiče uzavřeli manželství roku 1929 a ještě v tomtéž roce se jim narodil syn. Prvorozený Zdeněk však v pěti letech zemřel na otravu krve. Poprvé se oficiálně o prvorozeném Zdeňkovi dozvídáme v roce 2004 z dokumentárního filmu *Tatínek*,² kde Svěrák objasňuje, že ze svých zážitků z dětství těžil například ve snímku *Obecná škola* (1991, knižně 1992).

Když bylo Svěrákovi sedm let, přišel jeho otec František o zaměstnání a služební byt, což pro rodinu znamenalo stěhování z Prahy do otcova rodiště. I tento přesun z města na venkov se promítl do Svěrákovy filmové a posléze literární tvorby.³ Z Kopidlna se rodina vrátila do Prahy až v roce 1945, kde Svěrák mezi lety 1950–1953 studoval na gymnáziu a žil s představou, že bude muset naplnit ambice svého otce a po maturitě studovat elektrotechniku. František Svěrák byl vyučen elektrikářem a doufal, že ze svého syna bude mít elektroinženýra. Svěrák však už na gymnáziu bavil spolužáky svými humoreskami a snil o tom, že se stane učitelem a spisovatelem, stejně jako jeho idol Alois Jirásek a kantor Václav Mejstřík.⁴

Naštěstí pro českou uměleckou obec ambice svého otce nenaplnil a po maturitě se rozhodl studovat český jazyk a literaturu na Vysoké škole pedagogické v Praze. Během vysokoškolských studií (1953–1958) začal s Miloněm Čepelkou vydávat školní časopis *Hříbě*, do kterého přispíval i jejich starší spolužák Ladislav Smoljak.

¹ Dále jen Svěrák.

² *Tatínek* je celovečerní dokumentární film z roku 2004. Snímek v režii Jana Svěráka je portrétem života a díla Zdeňka Svěráka.

³ Konkrétně povídkové knížky *Po strništi bos* (2013).

⁴ ČERMÁKOVÁ, Dana. *Génius Zdeněk Svěrák*. Vyd. 1. Praha: Imagination of people, 2009, s. 10–13.

Po studiích působil tři roky jako učitel na základní škole v Měcholupech. Poté přešel na základní školu a následně na gymnázium do Žatce. „Já bych to povolání asi nepřestal dělat, kdyby bylo možný při něm psát. Ale to nešlo, protože já jsem měl jenom jeden obor, český jazyk a literaturu, a to se vám na stole pořád kupí diktáty a slohy k opravám. Čili já jsem chtěl být učitel a spisovatel. A to nešlo. Já jsem byl učitel opravář.“⁵ Proto v roce 1961 Svěrák změnil povolání a nastoupil do armádní redakce Československého rozhlasu, kde započal svou rozhlasovou kariéru pořadem Ranní pětiminutovka zaměřená na literaturu.⁶

Nejvýznamnějším počinem za dobu Svěrákova působení v Československém rozhlase byla ovšem jeho spolupráce s redakčními kolegy (scenáristou Jiřím Šebánkem a jazzovým skladatelem Karlem Velebným) na rozhlasovém pořadu Nealkoholická vinárna U pavouka. Tento hudebně zábavní mystifikační pořad uváděl „přímé přenosy“ z fiktivní vinárny a stal se kolébkou fenoménu jménem Jára da Cimrman. V návaznosti na Vinárnu bylo v roce 1966 založeno Divadlo Járy Cimrmana,⁷ kde od roku 1967 Svěrák účinkuje jako autor her a divadelní herec. V Československém rozhlase působil do roku 1969 a v roce 1977 se stal scenáristou Filmového studia Barrandov. Od roku 1991 je Svěrák ve svobodném povolání.⁸

1.1 Dramatik a divadelník

Fenoménem mystifikace se z literárněvědného hlediska zabývá například Lenka Pořízková ve své knize *Přátelský podvod*. Pořízková tuto hru, kterou autoři mystifikací se svými recipiency hrají, rozděluje podle motivace těchto autorů na vážně míněný literární podvod⁹ a jak je tomu v případě DJC na „jeho hravou

⁵ ČERMÁKOVÁ, Dana. *Génius Zdeněk Svěrák*. Vyd. 1. Praha: Imagination of people, 2009, s. 16.

⁶ Z tohoto období pochází celá řada jeho rozhlasových her a pohádek. Svěrákovou první odvysílanou pohádkou byla *Tři auta* (1963). Poté následovaly pohádky: *Tiché šlapací království* (1964), *Krápník a Františka* (1965) a další.

⁷ Dále jen DJC.

⁸ NOVOTNÝ, Vladimír – PŘIBÁŇ, Michal. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: ÚČL AV ČR, 26.3.2016 [cit. 27.2.2018]. Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=981&hl=sv%C4%9Br%C3%A1k+>

⁹ Za vážně míněný literární podvrh můžeme označit například *Rukopis královédvorský* a *Rukopis zelenohorský*. Tato falza nebyla vytvořena jako literární žert, ale jako literární památky středověké literatury, které měly prokázat autonomii českého jazyka a potvrdit existenci českého národního kulturního dědictví.

mutaci koncipovanou jako vyhraněný případ literární stylizace, bez nároku na zjevný profit.“¹⁰ Mystifikační hra, kterou Svěrák s Jiřím Šebánkem rozehráli před více než půl stoletím, nemá v českém kulturním prostředí obdoby, přičemž iniciativa založit „pánské divadlo“ vzešla od Šebánka. „Divadlo budiž pojmenováno po neznámém českém géniovi Járovi Cimrmanovi a zasvěceno jeho životu a dílu. Na scéně tohoto divadla budou předváděny hry z jeho pozůstalosti [...]“¹¹

První představení DJC se mělo skládat ze dvou aktovek. Svěrák napsal *Akt*, ale jelikož druhá aktovka *Domácí zabijačka* Šebánka nebyla dokončená, cimrmanologové úvodní část představení vyplnili pseudovědeckými přednáškami o autorovi. Absurdita úvodních seminářů neměla diváky jen pobavit, ale především jim měla pomoci prohlédnout mystifikační charakter her. Jak v knize *Hry a semináře: úplné vydání* uvádí Přemysl Rut: „Mystifikace už ze své povahy nemůže jinak než rozdělovat obecenstvo na ty, kdo pochopili, a na ty hloupé, kdo jen uvěřili.“¹² K tomuto jen zdánlivě nepodstatnému okamžiku historie se vyslovil divadelní historik a kritik Vladimír Just. „Došlo tu k jevu, který jsem nazval ‚zrození divadla z ducha semináře‘. Právě seminář vytvořil poetiku, předurčil styl a rozdal role i pro aktovky: role zanícených, horlivých vědců a divadelních amatérů, kteří nemají vyšší ambice než oddaně přiblížit a názorně demonstrovat Mistrovo dílo, bez jakékoli ‚herecké‘ ctižádosti a manýry. Odtud základní cimrmanovský herecký styl – podehrávání.“¹³ Kořeny komiky DJC lze také provázat s „tradicí výstupů Haškových přátel ve Straně mírného pokroku v mezích zákona a slovní klauniádou Voskovce a Wericha.“¹⁴

V roce 1969 se Šebánek a posléze i Velebný rozhodli z DJC odejít, a tak se konstantní autorskou a hereckou dvojicí DJC stalo duo Svěrák – Smoljak, které se

¹⁰ POŘÍZKOVÁ, Lenka. *Přátelský podvod: mystifikace (nejen) v české literatuře 20. století*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, s. 19.

¹¹ VONDRÁČEK, Jiří. Hra na skutečnost: Od rozhlasového pořadu *Vinárna U Pavouka* k Divadlu Járy Cimrmana. In: SVĚRÁK, Zdeněk – ŠEBÁNEK, Jiří. *Vinárna U Pavouka*. Vyd. 2. Praha: Paseka, 2001, s. 208.

¹² RUT, Přemysl. *Cimrman / Smoljak / Svěrák*. In: CIMRMAN, Jára – SMOLJAK, Ladislav – SVĚRÁK, Zdeněk. *Hry a semináře: úplné vydání*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, s. 7.

¹³ JUST, Vladimír. *Mystifikace jako národní žánr*. *Lidovky.cz* [online]. 29.5.2010 [cit. 3.3.2018]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/mystifikace-jako-narodni-zanr-dka-noviny.aspx?c=A100529_000090_in_noviny_sko&klic=237219&mes=100529_0.

¹⁴ MACHALA, Lubomír a kol. *Panorama české literatury 1*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2015, s. 511.

zasloužilo o repertoár patnácti her,¹⁵ z nichž doposud žádná neměla derniéru. V 90. letech procházelo české dramatické umění krizí a všeobecný zájem o divadelní produkci klesal. DJC si však svou diváckou základnu dokázalo udržet a ještě ji rozšířit o novou generaci příznivců.¹⁶ „DJC během své existence přesáhlo význam pouhého divadelního souboru a stalo se kulturním fenoménem, představujícím zcela novou, originální kvalitu českého humoru.“¹⁷

1.2 Scenárista

Vedle rozhlasové dráhy a stálé práce pro DJC se Svěrák od počátku 70. let věnuje i filmové scénáristice a herectví. Doposud napsal samostatně a ve spoluautorství přes třicet filmových scénářů a je nositelem několika filmových ocenění. Spolupráce autorské dvojice DJC Svěrák – Smoljak se osvědčila i v oblasti scénáristiky a jejím výsledkem je osm filmových scénářů k celovečerním filmům, z nichž se většina nezapomenutelně zapsala do tzv. zlatého fondu české kinematografie. Mezi tyto již kultovní snímky patří například komedie: *Jáchyme, hod' ho do stroje!* (1974), „*Marečku, podejte mi pero!*“ (1976), *Na samotě u lesa* (1976) a další.

Počátkem 90. let se zrodilo další veleúspěšné duo, když Svěrák začal spolupracovat se svým synem, režisérem Janem Svěrákem. Prvním filmem z rodinné dílny Svěrák – Svěrák byla *Obecná škola* (1991, nominován na Oscara¹⁸ za nejlepší cizojazyčný film). Díky této spolupráci Svěrák získal dva České lvy¹⁹ v kategorii nejlepší scénář za snímky *Kolja* (1996, oceněno Oscarem a Zlatým glóblem za nejlepší cizojazyčný film 1997) a *Vratné lahve* (2007). K těmto oceněním v roce 2010 přidal i Českého lva za mimořádný přínos české

¹⁵ Do repertoáru DJC se řadí například hra *Vyšetřování ztráty třídní knihy* (prem. 1967),¹⁵ parodie operety *Hospoda na Mýtince* (prem. 1969), severské drama *Dobytí severního pólu* (prem. 1985), jevištní sklerotikon *Švestka* (prem. 1997) a další. Poslední hrou z repertoáru DJC je dramatický kšaft *České nebe* (prem. 2008). ()

¹⁶ MACHALA, Lubomír a kol. *Panorama české literatury 2*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2015, s. 180–181.

¹⁷ JUST, Vladimír. Divadlo Jára Cimrmana. In: ŠORMOVÁ, Eva, ed. *Česká divadla. Encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, s. 89.

¹⁸ Oscar je považován za nejprestižnější americké filmové ocenění, které je udělováno v různých kategoriích Akademií filmového umění a věd již od roku 1929.

¹⁹ Český lev je filmová cena udělována Českou filmovou a televizní akademií od roku 1993.

kinematografii.²⁰ Společně se otec se synem podíleli také na filmech *Akumulátor 1* (1993), *Tmavomodrý svět* (2001), *Tři bratři* (2014) a *Po strništi bos* (2017).

1.3 Autor písňových textů

Výraznou stopu Svěrák zanechal i v tvorbě písňových textů. I tato oblast jeho zájmu se nese ve znamení autorské spolupráce, která přetrvává už padesát let. Svěrák se od počátku své textařské dráhy věnuje primárně tvorbě pro děti a ve spolupráci s Jaroslavem Uhlířem napsal více než čtyři sta písňových textů. Mezi ty nejznámější patří například: *Není nutno*, *Dělání*, *Mravenčí ukolébavka*, *Když se zamiluje kůň*, *Hajný je lesa pán* a mnoho další. Tyto písně se vyznačují jednoduchými zpěvnými melodiemi a jazykově vytríbenými texty, které jsou nápadité, poetické, jazykově komické a zpravidla poučné.

Vedle tvorby pro děti Svěrák napsal i několik textů pro populární interprety²¹ a jeho textařské umění proniklo i do DJC, kde zazněly dva jeho texty, jejichž autorství je pochopitelně připsáno Cimrmanovi. První píseň *Elektrický valčík* zazněla ve hře *Lijavec* a druhá píseň *Šel nádražák na mlíči* se objevila ve hře *Švestka*.

1.4 Prozaik

Doposud jsem se zabývala uměleckými oblastmi, do kterých se Svěrák nesmazatelně zapsal a díky kterým jsme si mohli nastínit, jakým způsobem se formoval jeho osobitý autorský rukopis, který se odráží i v jeho tvorbě prozaické. Jako prozaik se Svěrák začal profilovat na přelomu 50. a 60. let. Zatímco prozaické tvorbě pro děti se věnuje kontinuálně, k prozaické tvorbě pro dospělé se po prvních prozaických pokusech vrátil až v 90. letech. Tuto linii jeho tvorby však značně zastínily jeho další tvůrčí počiny z již zmíněných uměleckých oblastí, kterým bylo v odborné literatuře věnováno podstatně více pozornosti, než jeho tvorbě prozaické. Ta byla naopak donedávna zaznamenávána pouze okrajově, což

²⁰ Česká filmová a televizní akademie. [online]. [cit. 7.3.2018]. Dostupné z: <http://filmovaakademie.cz/>.

²¹ Nad'ou Urbánkovou, Ivana Mládka, Jiřího Schelingera a Annu K.

se začalo na přelomu 20. a 21. století měnit. Nyní se tedy vrátíme ke kořenům Svěrákových prozaických počinů.

Svěrák svůj první literární příspěvek otiskl roku 1958 v měsíčníku Květen. Poté začal v kulturní rubrice týdeníku Mladý svět²² recenzovat povídky a básně a publikovat pohádky pro děti a povídky pro mládež. Tyto literární začátky z dob, kdy byl povoláním učitel, komentoval Svěrák slovy: „Člověk nic nezažil a chtěl psát. Psal jsem takové lyrické výlevy a moc se nedivím, že mi je vraceli.“²³

Přestože převážná část jeho raných povídek byla redaktory periodik odmítnuta, najdou se i povídky, se kterými sklídl větší úspěch, například povídka *Krahulík a družice* (1957, Mladá fronta) či *Schody* (1961, Mladý svět). Velice pozitivní recepci poté zaznamenala povídka *Ruina musí být opředena* (1963, Krásy domova), kterou ještě téhož roku pro Československý rozhlas zdramatizovali František Filipovský a Pavel Beníško. Tématem povídky je příběh o kastelánovi hradu Broustník panu Melicharovi, ze kterého se stal zdatný mystifikátor. Jednoho dne se na hradě objeví nadšenec historie, ale je velmi zklaman, když zjistí, že hrad není opředěn žádnou zvláštní pamětihodností. Aby mu kastelán udělal radost, vymyslí si, že hromada sutí na nádvoří polorozpadlého hradu je popravčí kámen. A tak, aby se kastelán nemusel nadále dívat na znuděné tváře návštěvníků a aby se oné sutí zbavil, protože každý návštěvník si určitě bude chtít kousek té historie odnést s sebou, začne o hradu vymýšlet tajemné historiky, díky nimž si ruina u turistů brzy získá velkou oblibu. V této povídce nacházíme důležité aspekty Svěrákovy prozaické tvorby, které spatřujeme nejen v jeho oblíbené mystifikace, ale i v jeho nahlížení na postavy podvodníků se shovívavostí.

V roce 1967 také jistý Zdeněk Svěrák z Prahy 4 napsal zábavný dopis *At' žijí novotvary!* adresovaný redakci Mladého světa, v němž žádá o pomoc popularizovat svůj nápad o využití jazykových novotvarů, které vznikly nedopatřením jako překlepy na psacím stroji. Následně v dopise uvádí konkrétní „výsledky“ své práce. Například záměnou písmen vznikl „houskista – pojmenování pro pekaře specialistu“, inverzí písmen poté „letní odbobí – poslední týden

²² Mezi lety 1961–1963 byl redaktorem kulturní rubriky Ladislav Smoljak.

²³ HORÁČKOVÁ, Alice. Zdeněk Svěrák vydal knihu povídek, přečtete si jednu z nich. *IDNES.cz* [online]. 27.10.2008 [cit. 17.3.2018]. Dostupné z: https://kultura.zpravy.idnes.cz/zdenek-sverak-vydal-knihu-povidek-precete-si-jednu-z-nich-pn3-/literatura.aspx?c=A080927_102412_literatura_jaz.

v červenci, kdy hajní zametají z lesních cest srnčí trus“ a absencí jednotlivých písmen vytvořil novotvar „síťka na otýly – nástroj na záchyt obézních jedinců.“²⁴ V tomto článku se projevuje další rys Svěrákovy prozaické tvorby a tím je jeho záliba v tvorbě slovních hříček. Svěrákovou doménou je tedy vedle mystifikačního umění také jazyková komika, která prostupuje všemi jeho tvůrčími oblastmi.

Z pozdějšího období určitě stojí za zmínku také povídka *Za Přemkem Baštýřem* (1968, Plamen; 2008, MF DNES), kterou Svěrák zařadil do své první sbírky povídek nazvané jednoduše *Povídky* (2008). Hlavní postavou příběhu je pan Baštýř, vdovec a samoživitel pěti dětí, který je každým coulem slušný člověk. Šťastnou náhodou ho napadne, jak si bezúhonně zajistit sklenku alkoholu v hospodě, aniž by utrácel peníze. Jeho vynalézavost postavená na mystifikaci, zůstane až do jeho smrti utajena. Této povídce, která jen dále potvrzuje Svěrákovu fascinaci podvodníky, se budeme blíže věnovat v kapitole 2.3.

Mimo to, Svěrák jako jeden z předních českých cimrmanologů společně se Smoljakem publikoval článek *Jára Cimrman a Vídeň* (1968, Mladý svět), ve kterém informoval veřejnost o badatelské cestě vědeckého týmu DJC do Vídně (Mistrovo rodné město). Této výpravě se podařilo učinit nevídaný nález, když v podstavci monumentu císaře Františka Josefa I. objevili Cimrmanovo kompletní operetní dílo *Hospoda na mýtince*.²⁵

Dále jako příloha časopisu *Voják a kultura* vyšla knížka rad a humorných příhod *Texty* (1968), která je společným dílem Svěráka a Jiřího Šebánka. Za připomenutí stojí úvodní autobiografická povídka *Jak jsem se zařadil*, která pojednává o období, kdy se Svěrák stal nadšeným novoapečeným tatínkem dcerky a „zařadil“ se tak mezi zástup rodičů.

Svěrák také krátkými texty přispíval mezi lety 1969–1970 do humoristického týdeníku pro děti *Ježek*. Po úspěších, které sklídl ve scénáristice, mu v roce 1987 nepravdělně vycházející sborník *Dramatické umění* otiskl

²⁴ SVĚRÁK, Zdeněk. Ať žijí novotvary!. *Music Open: hudební časopis nejen o muzice* [online]. 27.5.2013 [cit. 16.3.2018]. Dostupné z: <http://www.musicopen.cz/index.php/cteni/2978-teni-z-archivu-a-iji-novotvary>.

²⁵ SMOLJAK, Ladislav – SVĚRÁK, Zdeněk. Jára Cimrman a Vídeň. *Mladý svět*. 1968, roč. 10, č. 39, s. 9–12.

literární scénář *Vesničko má středisková*. Po roce 1989 přispíval do mnoha dalších periodik, kupříkladu A – Almanachu autorů, Lidových novin, Magazínu MFD aj.

1.4.1 Tvorba pro děti

„Já jsem začal své psaní tvorbou pro děti, protože mi bylo asi třicet a říkal jsem si, že toho o světě a životě moc nevím. Tak jsem psal pro děti, protože jim jsem mohl něco sdělit.“²⁶ Ve svých osmadvaceti letech Svěrák debutoval sci-fi knížkou *Proč malíři nestačí plnovous?* (1964), která byla součástí jedenácti-dílné, zábavně vzdělávací edice *Proč?* (1964–1967, ilustrace Jaroslav Malák). Hlavní postavou a průvodcem jednotlivých dílů je robot Emilián.²⁷ Svěrák vypráví příběh o tom, jak Emilián utíká z televize, aby se stal malířem. Proto ho jeho tvůrce Karel pošle do učení k akademickému malíři Janu Bíbrfousovi, kde se Emilián učí základním výtvarným technikám, ale není schopen abstrakce, pročež se vrací zpět do televize, kde mezitím jeho práci zastal jiný robot. Již v této prvotině se s ohledem na vzdělávací charakter knížky, mohly naplno projevit Svěrákovy didaktizující tendence.

V roce 1971 poté sepsal útlý sešit *Pan Buřtík a pan Špejlička*. „Když se pan Buřtík a pan Špejlička poprvé setkali, dali se do smíchu.“²⁸ A není se čemu divit, neboť tato dvojice svým zjevem evokující Edudanta a Francimora²⁹ či Otíka Rákosníka a pana Pávka, vytváří osvědčený komický efekt. Z pánů se rychle stanou přátelé a domluví se, že zkusí štěstí jako komické duo v cirkuse Evropa. Tato pohádka sklidila velký úspěch, a tak o rok později vyšlo její pokračování *Pan Buřtík a pan Špejlička protrhli smůlu* (1972). K trochu cimrmanovským dobrodružstvím komického dua se Svěrák v roce 2010 vrátil v reedici *Pan Buřtík a pan Špejlička* (2010), v níž jsou obsaženy dva příběhy z let 1971 a 1972 a jeden

²⁶ PROCHÁZKOVÁ, Sandra. Zdeněk Svěrák: Knihu rozepsanou mám a bude se jmenovat Strážce nádrže. *Knihcentrum revue* [online]. 11.2.2018 [cit. 14.3.2018]. Dostupné z: <https://www.knihcentrum.cz/zdenek-sverak-knihu-rozepsanou-mam-a-bude-se-jmenovat-strazce-nadrze>.

²⁷ Edice *Proč?* obsahuje celkem 11 encyklopedických knížek, o historii, vědě a technice, na kterých se vystřídali různí autoři. Například Vítězslav Houška, Jaroslav Dewetter, Zdeněk K. Slabý, ad.

²⁸ SVĚRÁK, Zdeněk. *Pan Buřtík a pan špejlička*. Vyd. 1. Praha: Albatros, 2010, s. 7.

²⁹ Edudant a Francimor jsou hlavní postavy stejnojmenné knihy pro děti z roku 1933, jejímž autorem je Karel Poláček.

zcela nový *Lékárna U Bílé myšky*. Tyto žertovné příběhy se navíc v roce 2016 rozrostly o další příhodu *Buřtík a Špejlička: Cesta do Žatce*. Jejich putování do Žatce je však zmařeno, když pan Buřtík uvízne v blátě. Jeho následné vyprošťování se přitom dosti podobá motivu lidové pohádky *O veliké řepě*.

V 70. letech vznikl i rukopis pohádkové knížky *Tatínku, ta se ti povedla* (1991) o tatínkovi Šimovi, který svým dětem spontánně vymýšlí pohádky na dobrou noc. V období normalizace knihu nakladatelství Albatros odmítlo. Svěrák se k ní v 90. letech vrátil a tentokrát již byla vydána.³⁰ Tento pohádkový příběh Svěrák napsal na základě vlastních zkušeností z vyprávění pohádek v období, kdy byly jeho děti ještě malé. „Bavilo je před spaním, když jsem pro ně vymýšlel ad hoc (z fleku) příhody o obyčejných věcech, jako je ramínko na šaty nebo hasicí přístroj. Z toho jsem vyvodil, že by to mohlo bavit i děti jiných rodičů.“³¹

Cyklus pohádek *Radovanovy radovánky* o dobrodružstvích veselého zahradnického synka Bohouška, kterému nikdo neřekne jinak, než Radovan, byl v roce 1989 odvysílán Československou televizí jako třináctidílný večerníček, který Svěrák posléze přepracoval a v roce 1994 vydal knižně. Na pozadí měnicího se ročního období jsou vyprávěny Radovanovy humorné příhody, kterým Svěrák, jak je u něj běžné, dodává markantní poučný podtext. *Radovanovy radovánky* vyšly také v nové edici s ilustracemi Zdeňka Smetany ve dvou knihách *Jak vyžrát na motýly a další příhody* (2008) a *Jak se Radovan naučil hvízdát a další příhody* (2008).

Za soubor povídek, pohádek a písňových textů *Jaké je to asi v Čudu* (2003) ilustrovaných Vlastou Baránkovou získal Svěrák v roce 2004 Cenu čtenářů Magnesia Litera.³² Z tohoto souboru za pozornost určitě stojí humorná nonsensová pohádka *O požáru mlýna*, v níž se děj posouvá kupředu jen díky doslovnému chápání pořekadel. Pro představu jakým stylem je text vystavěn,

³⁰ FENCL, Ivo. Smysl pro detail je pro psavce základní (rozhovor se Zdeňkem Svěrákem). *Tvar: obyděník živé literatury*. 2006, roč. 17, č. 1, s. 8.

³¹ *Tatínku, ta se ti povedla*. *Nové knihy*, 1991, roč. 31, č. 1/2, s. 6.

³² Magnesia Litera je české literární ocenění, které od roku 2002 každoročně uděluje v několika kategoriích Sdružení Litera.

uvádím ukázkou: „Prásknu do bot,“ rozhodl se Vilém, a jak řekl, tak udělal. Rána to byla slušná, ale na rozsahu požáru to nic nezměnilo.“³³

Z nedávné doby poté pochází literární scénář pohádky *Tři bratři* (2014), ilustrovaný Václavem Šlajchem. Pohádka vznikla na motivy minioper *Šípková Růženka*, *Karkulka* a *O dvanácti měsíčkách* odvysílaných v rámci televizního pořadu *Hodina zpěvu*.

Ke kořenům tvorby pro děti, tedy k rozhlasovým pohádkám, se Svěrák navrátil knížkou *Tiché šlapací království* (2017), v níž můžeme pozorovat náznak jeho společenského vzdoru. Tato absurdní alegorie socialistického zřízení vznikla v 60. letech, ale: „Takzvaní normalizátoři nechali pohádku po roce 1968 smazat jako nežádoucí. Nejspíš proto, že tiché království příliš připomínalo tehdejší Československo.“³⁴

Svěrákovy autorské pohádky a povídky pro děti jsou charakteristické i tím, že vychází z běžné životní reality a přibližují dětem svět dospělých srozumitelnou a zábavnou formou. Svěrák nepodceňuje dětskou vnímavost, a tak do svých textů vkládá i slova z periferie slovní zásoby, odborná či cizí. V některých textech se čteněji vyskytují také úsloví a pořekadla. Je patrné, že si Svěrák specifičnost textů pro děti uvědomuje. „Tohle je vždycky váhání, jestli ten text pro děti nezatížím moc, jestli si nebudou říkat, kdo to byl, nebo co to je. Ale zase si říkám, třeba jim to rodiče vysvětlí.“³⁵ Je tedy očividné, že se Svěrák prostřednictvím své prozaické tvorby pro děti snaží podněcovat komunikaci mezi rodiči a jejich dětmi. V pohádce pro ty nejmenší proto můžeme narazit například na odkaz na píseň ze hry *Osvobozeného divadla*: „Goliáš, podle jedné písničky od Voskovce a Wericha [...]“³⁶

Dalším rysem Svěrákovy tvorby pro děti je bezprostřednost a hravý humor, který je nevtíravou formou doprovázen výchovným vzkazem, ponaučením nebo morálitou. Svěrákovo didaktické zaměření se jednoduše nedá zapřít, a i když učitelskou profesí vykonával jen čtyři roky, učitelem v jistém smyslu nikdy být

³³ SVĚRÁK, Zdeněk. *Jaké je to asi v Čudu: pohádky, písničky a povídky pro děti od 8 let*. Vyd. 1. Havlíčkův Brod: Fragment, 2003, s. 8.

³⁴ SVĚRÁK, Zdeněk. *Tiché šlapací království: pohádka pro děti i dospělé*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2017, s. 3.

³⁵ *Tatínek* [dokumentární film]. Režie Jan Svěrák. Česko, 2004.

³⁶ SVĚRÁK, Zdeněk. *Radovanovy radovánky: Jak vyzrát na motýly a další příhody*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2008, s. 12.

nepřestal. Jak říká režisér Jiří Menzel: „Ve všem co on dělá, cítíte tu didaktičnost. To, že on nedělá umění. On jako ten Jirásek, chce dělat něco, co má užitek. A tohle já na něm strašně cením, že to nedělá pro sebe, nebo pro svoji slávu, ale že to je řemeslník, který dělá, jako švec chce udělat dobrý boty, tak on chce udělat dobrý příběh.“³⁷

1.4.2 Tvorba pro dospělé

V předchozí kapitole jsme si nastínili Svěrákův záměr stát se spisovatelem povídek. Po rozporuplných začátcích z přelomu 50. a 60. let se však jeho tvorba pro dospělé začala ubírat jiným směrem, než původně zamýšlel: „Místo toho jsem celý život psal filmové scénáře, texty pro divadlo a slova k písničkářům.“³⁸

Integrujícím a všudypřítomným prvkem Svěrákovy umělecké tvorby je komika. „Literární komika (z řec. komos = veselí) označuje žánrovou oblast, která těžší svůj smysl z nesmyslnosti a je tak v protikladu k literatuře vážného, především sentimentálního, patetického, vznešeného či okázale oficiálního zaměření.“³⁹ V českém literárněvědném prostředí existuje celá řada teoretických přístupů zabývajících se problematikou komiky. Kulturolog Vladimír Borecký ovšem podotýká, že: „v terminologii týkající se komiky existuje značný chaos.“⁴⁰ Ivana Gejgušová v knize *Úvod ke studiu literární komiky* navrhuje komiku členit na jazykovou a tematickou, přičemž do komiky tematické zahrnuje komiku situační a charakterovou.⁴¹ Se Svěrákovým dílem a osobou bývá také často spojována laskavá komika, která ze své podstaty nikoho neuráží a nikomu neublíží, což vylučuje další projevy komiky, jimiž jsou například ironie a satira. Pojem laskavá komika poté užíváme v případě, kdy nám něco připadá humorné, ale na druhou stranu jsme ve věci citově angažováni a proto místo výsměchu se nad věcí můžeme jen pousmát.

³⁷ *Tatínek* [dokumentární film]. Režie Jan Svěrák. Česko, 2004.

³⁸ SVĚRÁK, Zdeněk. *Povídky*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2008, zadní strana obálky.

³⁹ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Vyd. 3. Jiloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007, s. 291.

⁴⁰ BORECKÝ, Vladimír. *Teorie komiky*. Vyd. 1. Praha: Hynek, 2000, s. 25.

⁴¹ GEJGUŠOVÁ, Ivana. *Úvod ke studiu literární komiky*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003, s. 10.

Svěrákova tvorba filmových scénářů se prolíná i s jeho tvorbou beletristickou, kde je hojně zastoupen jeden literární žánr, a tím je filmová povídka. *Encyklopedie literárních žánrů* ji definuje jako literární zpracování námětu budoucího filmu, které má pevnou dějovou linii a v němž je kladen důraz na dialogy a obraznost.⁴² Filmová povídka je tedy předlohou pro budoucí film, která tvoří ucelený literární útvar podobou se nevymykající klasické povídky.

Provázanost Svěrákova života a díla je zvláště patrná ve filmových povídkách. Typickým rysem Svěrákova autobiografického vyprávění, které se vztahuje k období jeho dětství, je autorův časový a hodnotící odstup od zobrazovaných zážitků a událostí. Toto vyprávění se zaměřuje na zobrazování „bodů obratu vlastní existence“ v „časoprostoru příznakových fází života.“⁴³ Svěrák tedy do textu promítá obraz vlastních vzpomínek, které jsou ovlivněny jak velkými dějinami, tak i jeho niterní proměnou. Autobiografie může mít i bilanční charakter vztahující se k autorově minulosti, současnosti a zároveň může pohlížet i do jeho budoucnosti. Takový text je poté v době svého vzniku ovlivněn aktuálním hodnotovým systémem autora.⁴⁴ Tento bilanční charakter se patrně nejvíce promítl do filmové povídky *Vratné lahve* (2007).

První Svěrákova memoárová filmová povídka *Obecná škola* (1992) vykresluje atmosféru období těsně po 2. světové válce a s velkou dávkou autobiografičnosti líčí dětství Edy Součka, který nás provází svým prvním poválečným školním rokem kdesi na pražské periferii.

Na charakterové a situační komice je vystavěna filmová povídka *Vesničko má středisková* (1995), v níž jsou s nadsázkou líčeny poměry na české vesnici v 80. letech. Vyprávění je mozaikou proplétajících se příběhů jejích obyvatel, kteří se často ocitají v tragikomických situacích. I zde Svěrák užívá námětů z vlastního života. „Ve vesničce střediskový sem nechal pana Pávka bydlet tak, jak jsme bydleli, protože tady byly slyšet pohřby, hudba, mluvení nad hrobem [...] a tohle je ten sklep, kde tatínek [...] chladil pivo na sedmém schodě.“⁴⁵

⁴² MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004, s. 196.

⁴³ Tamtéž, s. 28–29.

⁴⁴ Tamtéž, s. 29.

⁴⁵ *Tatínek* [dokumentární film]. Režie Jan Svěrák. Česko, 2004.

Počátky mystifikační hry, která se začala odvíjet v 60. letech v zábavném rozhlasovém pořadu Nealkoholická vinárna U Pavouka, dokumentuje výbor scénářů a textů *Vinárna U pavouka* (1998, s Jiřím Šebánkem), který je doplněn rozsáhlou studií Jiřího Vondráčka.

O příběhu violoncellisty Františka Louky, který se stane v období socialismu obětí vlastního podvodu, poté co mu po fingoaném sňatku zůstane v opatrovnictví ruský chlapec, vypráví filmová novela *Kolja* (1996, podle námětu Pavla Taussiga). V tomto případě v povídce dominuje situační a jazyková komika, která je založená na interakci hlavních postav a jejich jazykové bariéře, na národnostních předsudcích a Loukově neobratném rodičovském přístupu ke Koljovi.

Tematicky se od Svěrákovy dosavadní tvorby odklání filmová povídka *Tmavomodrý svět* (2001).⁴⁶ V kontextu Svěrákovy tvorby je válečná tematika, kde je pozadí velkých dějin nadřazeno komice, ojedinělým úkazem. Svěrák tak opouští bezpečnou půdu námětů z každodenního života, které jsou založeny na mísení autobiografických prvků s literární fikcí. Povídka vypráví příběh o osudech českých a slovenských stíhacích letců, kteří bojovali během druhé světové války ve službách RAF. Ti co přežili, byli následně po změně poměrů v ČSR po roce 1948 perzekvováni.

Dalším návratem do Svěrákova dětství je vzpomínková kniha *Po strništi bos* (2013), která svým dějem předchází *Obecnou školu* a reflektuje období Protektorátu Čechy a Morava. I v této povídce nacházíme četné autobiografické prvky. „Příběh mého dětství se stal příběhem Edy Součka, plachého pražského kluka, kterého přestěhovali na venkov, kde se naučil chodit po strništi bos.“⁴⁷ Za tuto knihu Svěrák v roce 2014 získal Cenu Miloslava Švandrlíka⁴⁸ za nejlepší humoristickou povídku a v témže roce obdržel také Cenu čtenářů Magnesia Litera.

⁴⁶ Povídka využívá motivů ze vzpomínkových knih českého stíhacího letce Františka Fajtla, který během druhé světové války bojoval v řadách RAF (Královské letectvo britských ozbrojených sil).

⁴⁷ SVĚRÁK, Zdeněk. *Filmové příběhy*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2015, s. 7.

⁴⁸ Cena Miloslava Švandrlíka je literární ocenění udělováno od roku 2013, které vyhláší Obec spisovatelů ČR a Městská část Praha 11. Ocenění je každoročně udělováno za nejlepší humoristickou knihu českého autora, publikovanou v předchozím kalendářním roce.

V jednatřiceti letech Svěrák vydal filmovou povídku *Vratné lahve* (2007). Jak již bylo zmíněno, s přibývajícím věkem se do jeho tvorby promítá potřeba vyrovnávat se s pomíjivostí času a lidské existence. Jak říká: „*Vratné lahve* jsem nemohl napsat zamlada. Musel jsem si počkat, až se mě dotkne stáří. Je to příběh o mužském, který nechce do důchodu ani pracovního ani milostného. A má s tím starosti. Z těchto starostí jsem se pokusil upéct předlohu pro filmovou komedii, které se říká hořká.“⁴⁹

V roce 2008 Svěrák vydal svůj první povídkový soubor *Povídky*, který obsahuje celkem deset povídek vzniklých během většího časového rozmezí. Nejstarší z nich je už zmiňovaná povídka *Za Přemkem Baštyřem* (1968). Za druhý soubor povídek *Nové povídky* (2011), který má jen o jednu povídku méně než ten předešlý, získal Svěrák v roce 2012 Cenu čtenářů Magnesia Litera. V obou knihách se setkáváme s postavami obyčejných lidí a jejich životními úděly. Svěrákovo vyprávění často plyne jakoby mimochodem, s nádechem erotiky, laskavé i hořké komiky a vrcholí více či méně vydařenými pointami.

Svěrákův návrat k rozhlasovým hrám, které vznikly v 60. letech, neskončil pouze knížkou pro děti *Tiché šlapací království* (2017). Ve stejném roce bylo vydáno i beletristické zpracování rozhlasových her *Posel hydrometeorologického ústavu / To jeli dva ve vlaku* (2017).⁵⁰ Námětem první prózy je mystifikační žert Jindřicha Rouska, posla hydrometeorologického ústavu Akademie věd, který se v rozhlasovém vysílání vydává za profesora mykologie Mlezivu, fotbalového internacionála Seiferta a šéfkuchaře hotelu Kotva, pana Radimského. Rouskova rozhlasového žertu posléze využije ministr financí, který rozhovor, v němž sám lhal, označí za mystifikaci rozhlasového fantoma. „Se sedmiletou zkušeností rozhlasového redaktora mohl Svěrák skutečně vystihnout genia loci rozhlasové budovy, v níž se může odehrát ledacos, a také si trochu vystřelit ze svých kolegů, jejichž řemeslnou machu v Poslu výborně zachytil.“⁵¹ Jako bonus je do knihy

⁴⁹ SVĚRÁK, Zdeněk. *Vratné lahve*. Vyd. 1. Havlíčkův Brod: Fragment, 2007, zadní strana obálky.

⁵⁰ Rozhlasová hra *To jeli dva ve vlaku* vznikla v roce 1965. *Posel hydrometeorologického ústavu* pochází z roku 1969, ale v normalizačním období byl z archivu Čs. rozhlasu smazán. Znovu hru natočil rež. Jan Fuchs v roce 1992. Společně pak byly obě hry vydány na CD a MC nosičích v roce 2007.

⁵¹ HNILIČKA, Přemysl. Kouzlo a nebezpečí mystifikace. *Týdeník Rozhlas*, 2014, roč. 24, č. 38, s. 25.

přidána i melancholicky laděná humorná příhoda *To jeli dva ve vlaku*, která je zakončena nečekanou pointou.

Svěrák publikoval také literární předobrazy budoucích filmů (dnes již filmů pro pamětníky), na kterých spolupracoval s Ladislavem Smoljakem. Tyto literární scénáře vyšly ve dvou svazcích *Filmové komedie I.* (2016) a *Filmové komedie II.* (2017). Dále je Svěrák spoluautorem celé řady vyprávění o životě a dílu Cimrmana a historii DJC. Podílel se například na knihách: *Jára /da/ Cimrman: sborník o životě a díle českého polyhistora* (1970, s J. Šebánkem, L. Smoljakem a K. Velebným), *Jára Cimrman – génius, který se neprosлавil* (2009, s L. Smoljakem a Jaroslavem Weigelem), *Půlstoletí s Cimrmanem* (2016) a mnoha dalších.

2 Analýza vybraných prozaických děl

Nyní, když jsme se seznámili se základními informacemi o Svěrákově prozaické tvorbě, můžeme pokročit k analýze konkrétních próz a k reflexi jejich kritických ohlasů. Při výběru jsem dbala na to, aby byly zastoupeny stěžejní žánry Svěrákovy prozaické tvorby, tedy pohádka, filmová povídka a povídka.

2.1 Tatínku, ta se ti povedla

Tuto pohádkovou knížku, kterou ilustroval Adolf Born, vydalo v roce 1991 nakladatelství Albatros. Kniha obsahuje celkem tři autorské pohádky, z nichž Svěrák jednu (*O hasicím přístroji*) zařadil i do souboru pohádek, písní a povídek pro děti *Jaké je to asi v Čudu* (2003), za který obdržel Cenu čtenářů Magnesii Litery.

Jak jsem již uvedla, při psaní knihy Svěrák vycházel z vlastní rodičovské zkušenosti. „Knížku *Tatínku, ta se ti povedla* jsem napsal inspirován právě požadavky svých potomků Hanky a Honzy. Zjistil jsem, že nejvíc milují to, co si cucám z prstu, když mi dají téma a já se snažím.“⁵² V rozhovoru pro časopis Tvar

⁵² ŘÍHOVÁ, Klára. Zdeněk Svěrák: Pohádky jsou literatura se šťastným koncem. *Novinky.cz* [online]. 24.12.2012 [cit. 21.3.2018]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/288100-zdenek-sverak-pohadky-jsou-literatura-se-stastnym-koncem.html>.

k tomu ještě dodává: „Je to nápor na mozek, zvláště když cítíte, že je příběh zaujal a těší se, jak to dopadne, což vy ještě nevíte.“⁵³

O čtenářské oblibě tohoto díla svědčí fakt, že vyšlo ve čtyřech knižních vydáních (1991, 2000, 2005, 2012). Do zvukové podoby pohádku v roce 2003 namluvil sám Svěrák a na hudebním nosiči ji vydalo vydavatelství Supraphon. Dále byla kniha adaptovaná pro divadelní inscenace Pavlem Polákem pro divadlo Alfa (1993, Plzeň) a následně Terezou Liškovou pro Pídivadlo (2003, Praha).

V *Encyklopedii literárních žánrů* se můžeme dočíst, že pohádka je prozaický žánr zábavného vyprávění s fantastickým příběhem, který je založen na principu vítězství dobra nad zlem. Vyprávění je tedy vystavěno na stereotypní kompozici, neskrývá svou smyšlenost, využívá klasických kouzelných motivů a nadpřirozených a antropomorfizovaných postav. Pohádky také podle jejich původu dělíme na lidové (folklorní) a historicky mladší, autorské (umělé).

Na rozdíl od lidové pohádky je autorská pohádka spjata s konkrétním autorem a jeho poetikou. Vytrácí se z ní bezčasovost, která je nahrazena konkrétnějším časoprostorem. Ve vyprávění jsou navíc více zastoupeny i aktualizací prvky, jejímž prostřednictvím je dětem nenuceně přibližován současný svět, v němž kouzelný charakter nabývají předměty z naší každodenní reality.⁵⁴

Rámcový děj Svěrákovy pohádkové knížky se odehrává v rodinném prostředí, kde maminka zastane většinu domácích prací a dbá na výchovu dětí. Jelikož maminka není se svým údělem v domácnosti spokojená, postaví tatínka před nelehký úkol: „,Nezlob se tatínku, ale já také chodím do práce a kromě toho peru, žehlím, zašívám, vařím, myju nádobí, utírám prach, vysávám koberce, vodím Petříka do školy, chodím na nákupy [...] ani nemám čas zajít ke kadeřníkovi, abych se ti líbila, a tak si myslím, že by sis mohl vzít na starost aspoň to vyprávění pohádek, co říkáš?“⁵⁵

Po dlouhém výčtu maminčiných všednodenních činností, které v rodině zastane, ji tatínek nemůže odmítnout. A tak se svého úkolu zhostí s vervou, jenže

⁵³ FENCL, Ivo. Smysl pro detail je pro psavce základní (rozhovor se Zdeňkem Svěrákem). *Tvar: obydleník živé literatury*. 2006, roč. 17, č. 1, s. 8.

⁵⁴ MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004, s. 472–474.

⁵⁵ SVĚRÁK, Zdeněk. *Tatínku, ta se ti povedla*. Vyd. 1. Praha: Albatros, 1991, s. 8–10.

záhy zjistí, že malý Petřík a Petruška všechny klasické pohádky (O perníkové chaloupce, O Šípkové růžence aj.) znají, a navíc si nepřejí, aby jim tatínek něco četl, ale aby vyprávěl z hlavy, tak jak to dělá jejich maminka, která vypráví o obyčejných věcech. Ještě téhož večera se tatínek na radu maminky pokusí vymyslet vlastní pohádku „z hlavy“ *O peřině a polštáři*, ale není přesvědčen, že se dětem bude líbit a má kvůli ní jen neklidné spaní. Aby zjistil, jak se taková pohádka vymýšlí, požádá maminku, aby ho ve vypravování zastoupila. Tajně poté poslouchá maminčinu *Hotelovou pohádku* a zoufá si, neboť pochází z Prahy. Ale maminka pochází z Českého ráje, což je pohádkový kraj, a proto jí nečiní žádné potíže pohádku vymyslet. Tatínek dostane nápad vydat se pro inspiraci na výlet do Českého ráje, kde potká pana Sojku. Ten mu poradí, aby si odvezl kousek toho pohádkového ráje s sebou domů, aby mu to pohádkové vyprávění šlo aspoň stejně pěkně jako mamince. S pomocí polodrahokamu z Českého ráje, který tatínek svírá v ruce, začne na přání Petříka vyprávět pohádku *O hasicím přístroji*, která sklídí úspěch nejen u dětí, ale i u jejich zvědavé maminky, která zprvu nemůže uvěřit, že by pohádku tatínek mohl vymyslet sám, ale nakonec ho uznale pochválí: „Tatínku, ta se ti povedla.“⁵⁶

Svěrák v této knize pracuje s rámcovou kompozicí, přičemž rámec příběhu tvoří fikční svět, který má podobu všednodenní reality harmonického rodinného soužití. Ovšem i tato „realita“, která se prolíná s moderními autorskými pohádkami (*O peřině a polštáři*, *Hotelová pohádka*, *O hasicím přístroji*), má fantastický charakter. Ten spatřujeme v motivu tatínkova putování a v kouzelném předmětu (tatínkův polodrahokam). Na rozdíl od všech tří autorských pohádek, které naplňují své žánrové předpoklady a jejich děj uzavírá „happy end“, má rámcové vyprávění ponechaný otevřený konec. V těchto autorských pohádkách vystupují personifikované všední předměty z moderního světa, jako jsou polštář, ramínka na šaty či hasicí přístroj. V poslední pohádce narazíme i na antropomorfizovaná zvířata. Svěrák touto knihou dokazuje, že: „[...] příběh ze života a pohádka se nemusí svářit, usilovat o nadvládu jednoho nad druhým, ale že mohou tvořit logický, čtenářsky přitažlivý celek.“⁵⁷

⁵⁶ SVĚRÁK, Zdeněk. *Tatínku, ta se ti povedla*. Vyd. 1. Praha: Albatros, 1991, s. 58.

⁵⁷ ŠIMŮNEK, Jaroslav. *Ta se povedla!*. *Zlatý Máj: časopis o dětské literatuře a umění*. 1992, roč. 36, č. 3, s. 181.

Svěrákova kniha je určena dětem, ale apeluje především na jejich rodiče, které vybízí k tomu, aby svým dětem pohádky spontánně vyprávěli, a dokonce se tak trochu sami vrátili do dětských let, kdy jejich fantazie neznala téměř žádných hranic. Tuto myšlenku autor v knize několikrát zdůrazňuje: „Lepší je, když se nečte. Lepší je, když se povídá,“ řekl Petřík.⁵⁸ Svěrákovo pojetí psané literatury pro děti se tedy přibližuje tradici ústního vyprávění a zároveň se tak navrácí k tezi Karla Čapka: „Pohádka je povídání. Pravá lidová pohádka nevzniká tím, že ji národopisný sběratel zaznamená, nýbrž tím, že ji babička povídá dětem [...] skutečná pohádka, pohádka ve své pravé funkci je povídání v kruhu posluchačů. Rodí se z potřeby vypravovat a rozkoše naslouchat.“⁵⁹

Svěrák tedy v knize subtilně upozorňuje nejen na problematiku ústního vyprávění, ale i s ním spojenou důležitost komunikace mezi rodiči a dětmi, která může probíhat právě díky spontánnímu vyprávění, do kterého děti svévolně zasahují. Ukazuje tak, jakým způsobem se rodiče mohou svým dětem přiblížit. Názorným příkladem je v tomto případě postava tatínka Šímy, který ráno odejde do práce, děti celý den nevidí a po návratu domů se jim příliš nevěnuje. Postupně však můžeme sledovat jeho proměnu od tatínka domnívajícího se, že: „naše děti pohádky nepotřebují“⁶⁰ v tatínka, který si uvědomuje, že: „Petruška a Petřík jsou dvě zahrádky, které se musí každý večer zalévat pohádkami, jinak uschnou. A to by nechtěl. To ne.“⁶¹

Didaktizující tendence nejsou v textu vyjádřeny tak explicitně jako je tomu například v pohádkách o Radovanovy, ale i tak prostupují celou knihou. Vedle výchovného poselství směřovaného k rodičům nacházíme i zmínky o zásadách slušného chování: „Pak přijde na tatínka zívání a říká: ‚Všimněte si děti, slušný člověk si vždycky dá ruku před ústa.‘“⁶² Morální ponaučení nechybí ani v autorských pohádkách, kupříkladu *Hotelová pohádka* nás nabádá neposuzovat naše bližní jen podle vzhledu a zároveň varuje, že pýcha předchází pád. Didaktický záměr Svěrák vyvažuje a mnohdy zastírá jazykovou a situační

⁵⁸ SVĚRÁK, Zdeněk. *Tatínku, ta se ti povedla*. Vyd. 1. Praha: Albatros, 1991, s. 11.

⁵⁹ ČAPEK, Karel. *Marsyas čili na okraj literatury*. Vyd. 4. Praha: Československý spisovatel, 1971, s. 100–101.

⁶⁰ SVĚRÁK, Zdeněk. *Tatínku, ta se ti povedla*. Vyd. 1. Praha: Albatros, 1991, s. 14.

⁶¹ Tamtéž, s. 17.

⁶² Tamtéž, s. 8.

komikou, takže v textu působí nenuceně. „Když tatínek ty skály uviděl, vzpomněl si, že tu byl jako chlapec na školním výletě, ale protože se tenkrát přejezdil třešní a zapil to malinovkou, neměl ze skal ten požitek jako dnes.“⁶³

Svěrák s ohledem na malé čtenáře užívá střídmy a věcný jazyk, ale nezapomíná ani na autentičnost spojenou s ústním vyprávěním, a proto do textu vkládá hovorové výrazy. V knize nacházíme i projevy jazykové komiky, jako je hra s homonymy a metaforami. Kupříkladu z nafukovacího ramínka se v průběhu děje stane ramínko nafoukané. Komicky působí i doslovné chápání některých výpovědí: „...na náměstí, kde sedí král Jiřík na koni a chytá měděnku.“⁶⁴ Situační a charakterová komika je poté spjata především s postavou a jednáním tatínka. Jak konstatuje Jaroslav Šimůnek: „Praví svěrákovští hrdinové jsou neokázalí, nenápadní, ale dělní, činorodí lidé, kteří v úsilí o překonání sama sebe se dopouštějí pošetilostí, a jsou proto i směšní. Z jejich rodu je i tatínek Šíma.“⁶⁵

Kritické ohlasy

Publicista a spisovatel Ivo Fencel v rozhovoru, který se Svěrákem vedl, upozornil, že: „Je to snad jediná knížka na světě, která jaksí ‚kráčí sama uvnitř sebe i proti sobě‘ v tom smyslu, že chválí spontaneitu rodičovského vyprávění nad postýlkou a upřednostňuje až na místě vymyšlené večerní pohádky před čtenými.“⁶⁶

Dobová kritika v souvislosti se Svěrákovou knihou *Tatínku, ta se ti povedla* chválou rozhodně nešetřila. Věra Vařejková v časopise *Komenský* na knize ocenila nejen zábavné a zároveň formativní autorské pohádky, vytvářející „sdělnou atmosféru“, v níž mohou rodiče svým dětem pomoci rozpoznat, co je a co není správné, ale i rámcové vyprávění, které reflektuje, co vlastně taková pohádka pro postavy v příběhu znamená a jak je v životě důležitá. „Podle maminky je to ‚vláha pro dětskou duši‘, fantazie a moudrost k nerozeznání

⁶³ SVĚRÁK, Zdeněk. *Tatínku, ta se ti povedla*. Vyd. 1. Praha: Albatros, 1991, s. 39–40.

⁶⁴ Tamtéž, s. 37.

⁶⁵ ŠIMŮNEK, Jaroslav. *Ta se povedla!*. *Zlatý Máj: časopis o dětské literatuře a umění*. 1992, roč. 36, č. 3, s. 181.

⁶⁶ FENCL, Ivo. Smysl pro detail je pro psavce základní (rozhovor se Zdeňkem Svěrákem). *Tvar: obydleník živé literatury*. 2006, roč. 17, č. 1, s. 8.

prolnutá, podle dětí vypravování a naslouchání, spolutvoření, a po obrácení tatínkově podle všech – radost z blízkosti těch nejbližších.“⁶⁷

Jaroslav Šimůnek ve Zlatém Máji spíše než na upevňování vztahů mezi rodiči a dětmi poukázal na neprvoplánové využití imaginace, která není „rozněcována lacinými a obehnanými prostředky“.⁶⁸ Dále se věnuje poetice Svěrákova „pábitelství“, ve kterém je „všední a obyčejné ukázáno jako plné fantazie a tedy jako poetické. A proto také lidské. [...] Hledat onu pověstnou ‚perličku na dně‘ tímto způsobem je těžké, ale je to jedna z mála cest, jak postřehnout ve všednosti její dějnotvornou podobu.“⁶⁹

V roce 2003 se ke knize *Tatínku, ta se ti povedla* vrátila literární historička, teoretička a kritička Svatava Urbanová, která ve svém přehledu české literatury pro děti dokázala nadčasovost a podstatu Svěrákovy knihy vystihnout jedinou větou. „Svěrák nijak komplikovaně, a přece velmi účinně rozvíjí myšlenku, že v lidském životě dovede pohádka působit blahodárně, stává se něčím, co se v dětství přirozeně potřebuje, co jej obohacuje a co by se ani v dospělosti nemělo ztrácet.“⁷⁰

2.2 Obecná škola

Impulsem k napsání *Obecné školy* byla pro Svěráka dotočná filmu *Jako jed*. „Byli jsme v hotelu Slovan v Košicích a tam ten večer každý vyprávěl, co zažil ve škole. Nějak na to přišla řeč. Kameraman Ota Kopřiva vyprávěl o svém učiteli a já vyprávěl o svém učiteli, bylo strašně veselo a Vítek Olmer řekl: ‚Hele, napiš o dětství a o škole.‘“⁷¹ A tak vznikla filmová povídka, na jejímž základě byl v roce 1991 tehdy začínajícím režisérem Janem Svěrákem⁷² natočen celovečerní

⁶⁷ VAŘEJKOVÁ, Věra. Dětská literatura. *Komenský: časopis pro učitele základní školy*. 1992, roč. 116, č. 9, s. 430.

⁶⁸ ŠIMŮNEK, Jaroslav. Ta se povedla!. *Zlatý Máj: časopis o dětské literatuře a umění*. 1992, roč. 36, č. 3, s. 181.

⁶⁹ Tamtéž, s. 180–181.

⁷⁰ URBANOVÁ, Svatava. *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 2003, s. 261.

⁷¹ HRBEK, David. Věty si kroužím, jak mi chutnají. *IDNES.cz* [online]. 15.6.2009 [cit. 26.3.2018]. Dostupné z: <https://davidhrbek.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=88858>.

⁷² Původně měl *Obecnou školu* režisovat Vít Olmer, ten se ale rozhodl přijmout nabídku natočit film *Tankový prapor*. Příležitost natočit *Obecnou školu* proto dostal Svěrákův syn. Tomuto úspěšnému filmařskému debutu Jana Svěráka, předcházeli i jeho úspěchy z let studentských

film, jehož kvality potvrdil nejen velký divácký úspěch a chvála kritiků, ale také nominace na Oscara za nejlepší cizojazyčný film. Svěrák ve snímku ztvárnil i jednu z hlavních postav, a to Františka Součka (otce Edy, čili autorova dětského alter ega).

Filmovou povídku vydalo v roce 1992 nakladatelství Primus. *Obecnou školu* Svěrák zařadil také do výboru *Filmové příběhy* (2015). K dětským dobrodružstvím a zážitkům pražského kluka Edy Součka se Svěrák v roce 2013 navrátil v knize *Po strništi bos*.

Jak již bylo řečeno, filmové povídky jsou typické především propracovanými dialogy a jistou obrazností. Po kompoziční stránce se *Obecná škola* člení na obrazy, což je příznačné spíše pro filmy. Pro přehlednost chronologicky se odvíjejícího děje, jsou jednotlivé obrazy a s nimi spojené změny časoprostoru znázorněny graficky, a to vloženou mezerou před začátkem nového obrazu. Vliv filmové techniky se v povídce projevuje i uplatněním neosobního vypravěče (tzv. oko kamery). Tento vypravěč nemá přístup k vnitřní perspektivě ostatních postav. Jeho vyprávění se tedy omezuje výhradně na popis jejich vnějších projevů a reprodukci jejich dialogů.⁷³

Děj *Obecné školy* se odehrává na pražské periferii těsně po skončení druhé světové války od jara roku 1945 do jara roku 1946. Svěrák tak s nostalgií zachycuje atmosféru prvního poválečného roku, která je plná nadějí na nový a hlavně svobodný začátek. Na pozadí tohoto radostného období se odvíjí příběh desetiletého Edy Součka, jeho nejlepšího kamaráda Tondy Čejky a jejich spolužáků z chlapecké třídy, která je pověstná svou neovladatelností. Když svým chováním chlapci přivedou paní učitelku Maxovou do blázince, ještě netuší, že jim nastane tuhý režim. Na její místo totiž nastoupí „asi pětatřicetiletý muž v naleštěných kožených holínkách, rajtkách a khaki košili.“⁷⁴ Nikomu přitom neunikne ani kožené pouzdro se zbraní, kterou má za opaskem. Tento vojensky oděný muž se představí jako učitel Igor Hnízdo. V žácích z počátku svým diktátorským přístupem a fyzickými tresty, v podobě rány rákoskou přes ruce,

(FAMU). Za svou dokumentární mystifikaci *Ropáci* (1988) získal v roce 1989 Studentského Oscara Americké filmové akademie.

⁷³ VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 406.

⁷⁴ SVĚRÁK, Zdeněk. *Filmové příběhy*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2015, s. 119.

vyvolává strach. Ten ale trvá jen chvíli a je rychle nahrazen obdivem, jelikož chlapce uchvátí vyprávěním válečných historek z odbojové činnosti. Strach se tak proměňuje v uznání a respekt. Toto učitelovo počínání působí komicky, neboť je v textu řada signálů, které upozorňují na to, že spíše než válečným hrdinou je učitel prohnáním mluvkou. „Nám dospělým je trochu podezřelý. Zavání hochštaplerstvím. Ale žáci páté třídy ten závan ještě neregistrují.⁷⁵“ Ať už to bylo s jeho skutečnou minulostí tak či onak, faktem zůstává, že jeho učební metody byly úspěšné.

V povídce je v hojné míře zastoupena laskavá komika, s kterou je zachycena naivita a bezprostřednost dětí, s nimiž učitel Hnízdo poměrně snadno manipuluje. S percipientovou vstřícnou shovívavostí autor počítá při prezentaci naivních politických přesvědčení pana Součka: „Rusko se u nás může učit demokracii, protože tu oni nikdy nepoznali, a Západ se může zase na našem případu přesvědčit, že svoboda a socialismus můžou bejt, abych tak řekl, pod jednou střechou.“⁷⁶ Souček a chlapecká třída jsou tak zdrojem komiky, aniž by to bylo jejich záměrem, nebo si to dokonce uvědomovali.

V okamžiku, kdy se v příběhu objeví učitel Hnízdo, začíná ho Eda porovnávat se svým nehrdinským, a tedy nezajímavým tatínkem. Leitmotiv knihy je založen na kontrastu, který vidíme mezi Františkem Součkem a Igorem Hnízdem. Tyto dvě postavy se navzájem doplňují a bez jedné by nemohlo vyniknout hrdinství, či „nehrdinství“ té druhé. Záhy se ovšem objeví i stinná stránka učitele Hnízda a tou je záliba ve svádění žen. Nakonec se mu vymstí poměr s vdanou ženou, která později zapříčiní jeho odvolání z pozice učitele. Jeho mravní delikt a velké množství jeho válečných zážitků v některých žácích začíná vyvolávat pochybnosti o jeho upřímnosti. Přesto, když se neohrožený učitel ocitne v pozici, kdy mu hrozí postih, jeho žáci se za něj postaví a zarputile zapírají, že by kdy bil. Hnízdo po svém návratu do školy chlapcům poděkuje, že se ho zastali a slavnostně zlomí rákosku, neboť dokázali, že diktátora už není třeba a ve třídě může nastat demokracie. Nicméně Edův obraz hrdinského učitele se pomalu začíná otřásat v základech.

⁷⁵ SVĚRÁK, Zdeněk. *Filmové příběhy*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2015, s. 121–122.

⁷⁶ Tamtéž, s. 139.

Učiteli se nabídne možnost své hrdinství prokázat a ukončit veškeré spekulace, když chlapci na školním výletu k pohraniční pevnůstce objeví nevybuchlou municí. Rozčarování přichází v momentu, kdy místo toho, aby válečný hrdina konal, volí cestu výmluv a následného ústupu. Svěrák tak satiricky poukazuje na vztah hrdinství a českého národního charakteru. Poté, co nalezenou nevybuchlou municí, kterou zcela neočekávaně zneškodní pan Souček, Eda si potvrdí svou domněnku, že opravdovým hrdinou je jeho tatínek, který denně bez zaváhání riskuje svůj život v práci, a když je potřeba, vzmuží se a místo planých řečí koná, aniž by se později chvástal či snad očekával uznání. „Eda je krok za krokem přesvědčován, že ideály jsou krásné, ale život je nemilosrdně jiný. Nehrdinský, nepatetický, někdy zoufale všednodenní, někdy přichystá vzrušivá tajemství. [...] Edovo poznání života je stejně neokázalé, jako život sám.“⁷⁷

Vzhledem k tomu, že při psaní *Obecné školy* vycházel Svěrák ze svých vzpomínek na dětství a školní léta, zněl její původní název *Z mého života*.⁷⁸ V dokumentárním snímku *Tatínek* Svěrák vzpomíná na to, jakým způsobem byl, s ohledem na smrt prvorozeného Zdeňka, rodiči opatrován. V povídce je promítnuta přísnost Svěrákova otce a naopak, až přehnaně láskyplné opečovávání ze strany maminky. Svěrák na svého zesnulého bratra vzpomíná také v rozhovoru s Davidem Hrbkem: „Bylo až hříšné, řekl bych, že mně dali stejné jméno. Ale já si to vysvětluju tak, že táta chtěl mamince toho Zdeňka skutečně vynahradit. Asi jí říkal, budeme mít nového. Takhle. Pak mě posílali s kytkami na jeho hrobeček. Chodil jsem na hrob, kde bylo moje jméno.“⁷⁹

Předobrazy většiny literárních postav jsou lidé ze Svěrákova osobního života či blízkého okolí. Předlohou Tondy byl jeho nejlepší kamarád Bořivoj Penc, se kterým se Svěrák znal od prvního dne ve škole, tedy od 1. září roku 1942. Společně ve snímku *Tatínek* vzpomínají na svou „odbojovou“ činnost, která spočívala v čůrání z mostu na německé vlaky.⁸⁰ I další jejich klukovské kousky

⁷⁷ ŠIMŮNEK, Jaroslav. Lekce z *Obecné školy*. *Zlatý Máj: časopis o dětské literatuře a umění*. 1992, roč. 36, č. 4, s. 248.

⁷⁸ ČERMÁKOVÁ, Dana. *Génius Zdeněk Svěrák*. Vyd. 1. Praha: Imagination of people, 2009, s. 85.

⁷⁹ HRBEK, David. Věty si kroužím, jak mi chutnají (rozhovor se Zdeňkem Svěrákem). *IDNES.cz* [online]. 15.6.2009 [cit. 6.3.2018]. Dostupné z: <https://davidhrbek.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=88858>.

⁸⁰ *Tatínek* [dokumentární film]. Režie Jan Svěrák. Česko, 2004.

mají základ v reálném životě, například záliba v pyrotechnice, či svérázný způsob hlídání mladší sestry Boženky. „Takovou bedýnku na kolečkách, jakou za sebou vozí ve filmu malý Eda, jsem pro svou sestru Boženku opravdu vyrobil a taky ji v tom monstře málem přerazil, neumělo to vybírat zatačky.“⁸¹ Neodpustím si připomenout ani Rosenheimův ikonický pozdní příchod do třídy a následný neočekávaný trest rákoskou. Ve skutečnosti totiž tento výprask od nového učitele obdržel sám Svěrák, který také v předmluvě knižního vydání své povídky uvádí, že jeho reálné jméno bylo Václav Mejstřík a dále vzpomíná, že tento učitel „dokázal svou rozjívenou čtvrtou třídu ovládnout jako dirigent rozladěný orchestr.“⁸²

Nebyl by to Svěrák, kdyby do povídky nevložil i nějaký moralizující podtext. Ten spatřujeme nejen v samotné problematice hrdinství, ale také ve zdůraznění hodnoty pravdy: „Hus si mohl zachránit život. Kdyby odvolal, kdyby podepsal, co mu nabízeli k podpisu. Ale což to mohl udělat, když všechna svědectví byla nepravá? Potupil by pravdu. A pro ni přece žil. A tak pravil: ‚Raději na smrt půjdu.‘ [...] A my si budeme pamatovat, že zemřel pro své přesvědčení. To nám vzkázal, svému národu, že nemá člověk býti zbabělý, své pravdy se má držet, byť by ho život stála.“⁸³ Na této ukázce si můžeme povšimnout i jazykového projevu učitele Hnízda, který je za všech okolností spisovný, až archaizovaný tak, že působí až kazatelským dojmem. Uvědomíme-li si, že jsou jeho výklady určeny desetiletým chlapcům, kteří hovoří obecnou češtinou a hojně užívají univerbismů, tak výsledný efekt působí komicky. Svěrák opět dokazuje, že jeho dominantou je práce s českým jazykem. V textu proto můžeme narazit i na tuto, dnes již zlidovělou, slovní hříčku: „Naše škola získala několik vstupenek na divadelní představení Idiot. Rodiče, kteří chtějí vidět Idiota, necht' přijdou do ředitelny.“⁸⁴

V povídce se objevuje i hořký podtext v podobě motivu prozření, který narušuje optimisticky zkruslené idealizování přítomnosti a budoucnosti. Jak již bylo řečeno, nejvíce optimismem a naivitou překypuje postava pana Součka, který

⁸¹ ČERMÁKOVÁ, Dana. *Génies Zdeněk Svěrák*. Vyd. 1. Praha: Imagination of people, 2009, s. 88.

⁸² SVĚRÁK, Zdeněk. *Filmové příběhy*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2015, s. 95.

⁸³ Tamtéž, s. 128.

⁸⁴ Tamtéž, s. 105.

komicky zveličuje postavení ČSR v Evropě a nijak se netají svými představami o budoucnosti: „Stalin výslovně řek, co si upečete, to budete mít. Čili nehrozí, aby se Rus vměšoval. Němec je zruinovanej, ten dá nadlouho pokoj. Myslím, že tyhle děti čeká krásná budoucnost. Budou cestovat, poznají svět.“⁸⁵

Zmíněný motiv se realizuje prostřednictvím portrétu Stalina, který je vyobrazen s šibalským úsměvem a sleduje veškeré dění ve škole. Tento sarkastický úsměv vysílá jasný signál, že není a nebude vždy vše tak, jak bychom doufali. V prvním případě se v úvodu příběhu jedná o naivitu učitelky Maxové a její mylnou představu, že třída, která se z ničeho nic ztiší, projevuje zájem o její výklad o „opylování květin“. Chlapecká třída opravdu projevuje zájem o tajemství přírody, jen v jiném smyslu, než by asi paní učitelka čekala. Vypravěč tuto situaci, kdy se žáci snaží zjistit, zda jejich učitelka nosí kalhotky, doprovází slovy: „Ze stěny nad katedrou se na všecko dívá pan prezident Beneš s neutrálním diplomatickým úsměvem svých tenkých rtů a vedle něho generalissimus Stalin s úsměvem chápavým, až šibalským.“⁸⁶ Znovu je tento motiv Stalinova úsměvu užít ještě jednou až v samotném závěru povídky, kdy žáci obecné školy k příležitosti oslav prvního výročí osvobození ČSR, odehrají představení Válka není, všude mír. V té době však nikdo z nich nemohl tušit, že je za tři roky čeká Vítězný únor a čtyřicet let další nesvobody. „V přežívající prvorepublikové harmonii se však už tehdy začínaly ozývat zlověstné tóny. Hořce groteskní paradox Svěrákova vyprávění spočívá v tom, že ani sebezprázravější dospělí je v době poválečných iluzí nemohli slyšet.“⁸⁷

Kritické ohlasy

Hned v úvodu této kapitoly musím poznamenat, že Svěrákovy filmové povídky a filmové povídky obecně, jsou literární kritikou spíše přehlíženy.⁸⁸ Domnívám se, že tento přístup je ovlivněn jejich pozicí na pomezí filmu a literatury, která implikuje, že vlastně nejde o plnohodnotná beletristická díla. Tuto ambivalenci přítomnou už ve vědomí autorů samotných, dobře vyjádřil

⁸⁵ SVĚRÁK, Zdeněk. *Filmové příběhy*. Vyd. 1. Praha: Fragment, s. 139.

⁸⁶ Tamtéž, s. 104.

⁸⁷ ČERMÁKOVÁ, Dana. *Génius Zdeněk Svěrák*. Vyd. 1. Praha: Imagination of people, 2009, s. 86.

⁸⁸ Výjimkou je v tomto případě, z pochopitelných důvodů, filmová novela *Kolja*.

bývalý šéfredaktor literárního časopisu Tvar, Lubor Kasal, který v recenzi *Vratných lahví* konstatoval, že autor: „Knihu na jedné straně charakterizuje jako ‚obyčejnou novelu‘, na straně druhé prozrazuje, že máme ‚v rukou těsto, z něhož byl film uhněten‘. Tak novela, nebo těsto? Podle mne spíš to druhé.“⁸⁹

Nicméně, beletristické zpracování *Obecné školy* sklidilo pozitivní čtenářské ohlasy, což dokládá i náklad deseti tisíc výtisků, díky kterému knihy soudobé české literatury získávají označení bestseller. Dobová kritika, jmenovitě Jaroslav Šimůnek, byl jediný, který v 90. letech věnoval povídce větší pozornost. Podle Šimůnka povídka zachycuje mozaiku životních epizod, které máme uchované v paměti jako „vláčenka, z nichž život člověka utkává svůj jedinečný smysl.“⁹⁰ Život, který je ve své podstatě všednodenní a nehrdinský, stejně jako obyčejní lidé v něm. „Svěrákovy sondy lidskostí mají různou podobu a intenzitu. V případě *Obecné školy* prozařuje ‚perlička na dně‘ prismatickým vzpomínky nenápadně, zato s velikou intenzitou.“⁹¹ Šimůnek, stejně jako tomu bylo u Svěrákovy pohádkové knihy *Tatínku, ta se ti povedla*, odkazuje na Hrabalovo pábitelství, jež se opírá o poetiku všedního života, a která se dle něj odráží i ve Svěrákově tvorbě. I když se domnívám, že Svěrákovo vyprávění je příliš fádní na to, aby se dokázalo rovnat s jedinečností Hrabalova autorského stylu, plyne harmonicky, aby dalo vyniknout tomu, co je v příběhu podstatné. „Tady se třídí hodnoty, tady se vyjevuje, co je póza a co skutečně hrdinství, co je ještě hra a co už ji přesahuje.“⁹²

K *Obecné škole* se v novém tisíciletí vrátil šéfredaktor Českého rozhlasu Vltava, Petr Fischer. Ten u příležitosti oslav Svěrákových osmdesátých narozenin uveřejnil v *Hospodářských novinách* článek, ve kterém Svěráka označuje za „krále českého laskavého humoru“, jenž dokáže historické křivdy a lidské příkoří podat způsobem, který v nás nevyvolává bolest a zároveň nám napomáhá se s těmito těžkými okamžiky lépe smířit. „Skoro by se dalo říct, že Zdeněk Svěrák svým dílem vytvořil zvláštní druh české maloměstské ideologie, a to zastíráním skutečného světa, ale to by Svěrák musel usilovat o přesnou kopii společnosti, což

⁸⁹ KASAL, Lubor. Výlov (Lubor Kasal o knihách, které nepronikly do recenzní rubriky). *Tvar: obydleník živé literatury*. 2007, roč. 18, č. 11, s. 19.

⁹⁰ ŠIMŮNEK, Jaroslav. Lekce z *Obecné školy*. *Zlatý Máj: časopis o dětské literatuře a umění*. 1992, roč. 36, č. 4, s. 248.

⁹¹ Tamtéž, s. 248.

⁹² Tamtéž, s. 248.

nikdy nedělal.“⁹³ Fischer Svěrákovi vytýká, že právě oním povrchním zobrazování reality ve formě „vysněného ideálu“ se Svěrák vyhýbá hlubšímu pohledu pronikajícimu pod povrch věcí. Jak konstatuje: „Svět je ošklivý a zlý, ale i té všelike laskavosti bývá s vámi někdy nad hlavu.“⁹⁴ S tímto tvrzením můžeme souhlasit, nebo ho odmítnout, faktem ale zůstává, že ve značné části Svěrákovy tvorby je laskavá komika prostředkem zjemnění těžkých období české historie a individuálních životních strastí. Nicméně toto tvrzení už natolik neplatí pro jeho pozdější povídkovou tvorbu, kde se vedle laskavosti ve větší míře objevuje hořkost a satira, která odráží realitu každodenního života zobrazovaného se všemi nedostatky a bez příkras. Své hodnocení Fischer výstižně zakončil slovy: „Zkrátka pořád platí to vaše úžasné japonské přísloví z *Jáchyme, hod' ho do stroje!*: ‚Kolik třešní, tolik višní.‘“⁹⁵

2.3 Povídky

Ve svých dvaasedmdesáti letech si Svěrák splnil svůj sen a stal se spisovatelem povídek. V nakladatelství Fragment vydal svůj povídkový debut *Povídky* (2008, ilustrace Jaroslav Weigel), který v roce 2009 získal ocenění Český bestseller.⁹⁶ Knihu Svěrák namluvil i do audio podoby. Výjimkou jsou povídky, ve kterých vystupují v roli vypravěče ženy (*Divačka* a *Ivanka a Lenin*). Tyto povídky namluvily české herečky (Daniela Kolářová a Libuše Šafránková).

Svěrák nikdy nebyl a troufám si tvrdit, že ani nikdy nebude romanopisec. Jeho spisovatelským rozměrem, jak jsme se mohli přesvědčit v přehledu jeho prozaické tvorby, jsou kratší prozaické útvary. A jak sám poznamenává na obálce své knihy: „Povídka je záhon, román je pole. Vždycky jsem věděl, že pole neobdělám, ale práce na záhoncích mě lákala.“⁹⁷ Sbíрка obsahuje 10 povídek, které vznikaly v rozpětí let 1968–2008. Z 60. let pochází povídky *Podvodník*

⁹³ FISCHER, Petr. Zdeněk Svěrák oslaví osmdesátiny. Čechy naučil smát se sobě tak, aby je to nebolelo. *Hospodářské noviny* [online]. Praha: Economia, 23.3.2016 [cit. 27.3.2018]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-65220850-zdenek-sverak-80>.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Český bestseller je hlavní cena udělovaná v kategorii česká beletrie pro dospělé, za nejprodávanější titul v rámci sítě knihkupectví Knihcentrum.

⁹⁷ SVĚRÁK, Zdeněk. *Povídky*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2008, zadní strana obálky.

(1966) a *Za Přemkem Baštýřem* (1968). V 80. letech Svěrák napsal povídku *Natáčecí den* (1981), která byla už dříve otištěna ve sborníku povídek *Usměj se, Lízo* (2004). Zbýlých sedm próz poté vzniklo v první dekádě 21. století (mezi lety 2004–2008).

S ohledem na rozsah této práce bohužel nemohu analyzovat všech deset povídek, a proto jsem se rozhodla vybrat ze souboru první čtyři (*Horká neděle*, *Za Přemkem Baštýřem*, *Tetřev*, *Divačka*).

2.3.1 Horká neděle

K procesu, jakým povídky vznikaly, se Svěrák již v mnoha rozhovorech vyjádřil: „Každá povídka má nějaké jádro, buď jsem to zažil, nebo mi to někdo vyprávěl. [...] A *Horká neděle*? To mi skoro celé dodal řidič nákladáku, který nám stavěl kulisy. To se mu stalo, tak to nedalo moc práce.”⁹⁸

Povídka *Horká neděle* je tedy příběhem o životním zvratu řidiče nákladního vozu Vojtěcha Puklici. I když je Puklica dvojnásobným otcem a doma na něj čeká milující a hodná manželka, tak je jí při svých pracovních výjezdech po republice nevěrný na každém rohu. Tento stereotyp je přerušeno, když se jednoho sobotního večera vrátí z cest domů, jde políbit děti na dobrou noc a vyčerpáním usíná. Zvrat přichází druhý den ráno, když mu jeho manželka Věra oznámí, že má na poště dopis do vlastních rukou od soudu z Kladna. Od tohoto okamžiku Puklicovi po celý nedělní horký den vrtá v hlavě červ, který s každou uběhlou minutou roste. Puklica je nade vši pochybnost přesvědčen, že dopis je soudní předvolání kvůli nemanželskému dítěti. Spočítal si totiž, že je to zhruba osm měsíců, co se přestal stýkat se svou milenkou Uršulou z Kladna, když mu oznámila, že s ním čeká dítě. A tak, mezitím co tráví horký nedělní den obklopen svou rodinou, tíží ho výčitky svědomí a přemítá nad tím, jestli se mu narodí holčička nebo chlapeček, a jestli si bude moct dovolit platit alimenty. Puklica je přesvědčen, že nemanželské dítě neutají, a proto se rozhodne manželce se svou nevěrou přiznat. Když se Puklica zbaví pocitu viny a je spokojený, že už ho nemusí tížit svědomí, vydá se druhý

⁹⁸ DVOŘÁK, Stanislav. Zdeněk Svěrák se v audiopovídkách nevyhnul ani erotice. *Novinky.cz* [online]. 30.4.2015 [cit. 28.3.2018]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/368341-zdenek-sverak-se-v-audiopovidkach-nevyhnul-ani-erotice.html>.

den na poštu, kde zjistí, že mu přišlo vyrozumění od policie z Kladna ohledně bezvýsledného pátrání po jemu odcizených pneumatikách.

Vyprávění zprostředkuje personální vypravěč, který je ztotožněn s perspektivou pohledu Puklici, a tudíž je nám umožněno nahlédnout do jeho nitra. Kompozice povídky je chronologická, ale za účelem objasnění Puklicova jednání a psychického rozpoložení je chronologický čas přerušován retrospektivními návraty k jeho milostné aféře s Uršulou.

„Svěrák je nejen laskavý a chápatý pozorovatel životních paradoxů, jak ho známe z jeho scénářů i písňových textů, ale v povídkách si dává záležet na pointě poslední věty.“⁹⁹ Napětí, které má trvat až do oné poslední věty vyprávění, kdy je nám odhalena pointa, však kvůli její předvídatelnosti může zaskočit jen méně zkušeného čtenáře, který by po celou dobu vyprávění musel žít ve stejném přesvědčení jako hlavní hrdina povídky. Podstatou závěrečného rozuzlení je tedy moment překvapení, který je v tomto případě podmínkou komického efektu pointy.

Vzhledem ke kratšímu rozsahu povídky, kterou lze považovat za epicky rozšířenou anekdotu a komické zápletky vycházející z každodenního života, můžeme povídku označit za humoresku. Pro žánr humoresky jsou charakteristické výrazně statické a typizované postavy, což dokládá kontrast mezi postavou Puklici a Věry. Puklica, jakožto nevěrný manžel a záporná postava, svými povrchními milostnými zálety zapříčiní rozpad rodiny a způsobí bolest své oddané, milující a starostlivé manželce Věře, která ač se ničím neprovinila, musí nést následky manželovy nevěry. S postavou Puklici je tedy těsně spjat i motiv viny a následného zaslouženého trestu v podobě zbytečně zmařeného manželství. Na tuto skrytou moralitu povídky upozornil i František Cinger, který o Svěrákovi tvrdí, že: „Má lidi rád, a tak by jim rád odpustil drobné i větší prohřešky. Jenže literatura žije dál svým životem, a tak si čtenář musí chtít položit otázku, jestli je dobré prozrazovat nevěru za každou cenu, když tím člověk zasáhne kohosi blízkého, nevinného. Ale v tom to je, krása povídky, která nejen potěší, ale

⁹⁹ CINGER, František. Se Zdeňkem Svěrákem nejenom o lásce. *Novinky.cz* [online]. 5.11.2008 [cit. 31.3.2018]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/153583-se-zdenkem-sverakem-nenjom-o-lasce.html>.

přivede k zamyšlení, jak to vlastně na světě chodí. A co je správné a nesprávné i jestli je na světě nějaká spravedlnost.“¹⁰⁰

V povídce se projevil i Svěrákův cit pro práci s jazykovými prostředky, neboť i v popisech zcela fádních věcí a atmosféry prostředí vyniká jeho poetický jazyk: „...vzduch zvenčí byl, jako by noc měla horečku. [...] Představoval si ty lahváče, jak na něj doma ve sklepě čekají, a až rozsvítí, na hrdlech se jim vesele zalesknout zlaté korunky.“¹⁰¹ V textu můžeme objevit i menší komickou slovní hříčku „Chvíli slyšel ze zahrádky cvrčka. Vzpomněl si ještě, že mu děti říkaly svršek, a pak tvrdě usnul.“¹⁰²

Důležitým aspektem povídky je také atmosféra horkého letního dne, během něhož se děj odehrává. Svěrák motiv horka užívá ve více významech. Nejen, že vystihuje atmosféru prostředí, ale má i přímou souvislost s duševním stavem postavy Puklici. Motiv horka je proto záměrně zdůrazněn v okamžicích, kdy Puklica vzpomíná na své milostné eskapády a trápí ho svědomí: „Udělalo se mu mdlo. Slunce páliho, jako by bylo blíž zemi než jindy.“¹⁰³ Puklica tak kvůli své nevěře doslova zažívá horké chvíle. „A že by po takových vedrech mohly přijít bouře a povodně.“¹⁰⁴

2.3.2 Za Přemkem Baštýřem

Druhá povídka Svěrákovy sbírky *Za Přemkem Baštýřem* pochází z 60. let, ale přesto jsem se rozhodla ji do této analýzy zařadit, abychom měli srovnání s jeho současnější povídkovou tvorbou.

„Zemřel Přemek Baštýř [...] odešel člověk nevšední čistoty a osobnost, jakých má Praha poskrovnu.“ Těmito slovy začíná povídka o bezvýznamném pražském úředníkovi, který se nesmazatelně zapsal do paměti neznámého novináře. Tento novinář je přímý vypravěč příběhu, a proto události, jímž byl svědkem, líčí z vlastní vnitřní perspektivy, aniž by nám byl nabídnut pohled na

¹⁰⁰ CINGER, František. Se Zdeňkem Svěrákem nejenom o lásce. *Novinky.cz* [online]. 5.11.2008 [cit. 31.3.2018]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/153583-se-zdenkem-sverakem-nejenom-o-lasce.html>.

¹⁰¹ SVĚRÁK, Zdeněk. *Povídky*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2008, s. 7.

¹⁰² Tamtéž, s. 8.

¹⁰³ Tamtéž, s. 10.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 12.

jeho postavu zvenčí. Vnější perspektivu při nahlížení na ostatní postavy příběhu poté jako vypravěč uplatňuje on sám. Děj povídky je uspořádán chronologicky. Přerušen je jen jednou retrospektivní vzpomínkou na rozhovor, který novinář s Baštýřem před třemi lety vedl. V té době mu slíbil, že dokud bude Baštýř živ, tak o jeho počínání pomlčí. Tři roky uplynuly, Baštýř zemřel a pravda může konečně vyjít najevo, přičemž novinářovo nostalgické vyprávění je stylizováno do žurnalistického žánru nekrologu, tedy vzpomínání na nedávno zemřelého.

Všechno to začalo jednoho jarního večera roku 1965 ve sprchových lázních. Tam novinář poprvé narazil na neznámého postaršího muže, který oděn v nepromokavém plášti vstoupil do sprchové kabiny. Záhy na to se tento muž s promočenými vlasy a kabátem, ze kterého crčela voda, vydal do města. Vypadal, jako by měl hodně naspěch. Jeho podivínské chování novináře natolik upoutalo, že se ho jal sledovat. Oním záhadným mužem byl pan Baštýř a jeho první zastávkou byla vinárna. Prošel celý lokál a nakonec se zastavil u baru, kde už na něj čekala sklenka jakamarusu. Když měl Baštýř dopito, bez zaplacení se zvedl a odešel. Jeho kroky vedly do parku, kde vstoupil do kašny a prošel se pod proudem padající vody z fontány. Takto důkladně zmáčen, se rychle vydal do dalšího baru. Stejně jako ve vinárně prošel celý lokál, aby si jeho zmoklého stavu mohli všichni hosté povšimnout. Poté usedl k nálevnímu pultu, kde beze slova obdržel další sklenku jakamarusu. To už svou zvědavost novinář neudržel a začal se Baštýře na jeho pozoruhodné jednání vyptávat. Z jejich rozhovoru se dozvídáme, že Baštýř je vdovec a samoživitel pěti dětí, který nemá to srdce utrácet peníze pro děti v hospodách, a tak jednou v týdnu, když neprší, se někde zmáčí vodou. Když v takovém stavu vstoupí do nějakého lokálu bez oken, zákazníci v domnění, že venku prší, se svým odchodem nijak nespěchají, přičemž samozřejmě zvyšují konzumaci a tím i tržby. A proto se vrchním vyplatí Baštýřův klam ocenit sklenkou alkoholu zdarma.

Baštýř je v povídce vyobrazen jako dobrý člověk a vzorný zodpovědný otec a jako takový je i nositelem morálních hodnot: „... mám věru co dělat, abych udržel svých pět dětí na jisté úrovni. Nejstarší dceru Olgu vodím do tanečních a nejmladšího Jarouška do školky. Po návratu z kanceláře uklízím, peru, vařím, dohlížím na úhlednost domácích úkolů, vysvětluji algebru, zkouším anglická,

ruská a německá slovíčka, stříhám nehty, myji nádoby, vypravuji pohádky a zašívám.“¹⁰⁵ Vedle situační komiky vyvolávané Baštýřovým pošetilým jednáním a vynalézavostí, si Svěrák vyhrál i se jménem hlavní postavy. Protože baštýř, tedy porybný, se stejně jako Baštýř, bez vody při svém počínání neobejde.

Tato povídka je jen jednou z mnoha dalších, které dokládají Svěrákovu fascinaci podvodníky a mystifikací, která se začala projevovat právě na počátcích jeho tvorby v 60. letech a dále prosákla do všech odvětví jeho tvorby. Zásadně se neliší od jeho pozdějších próz, byť postrádá často přítomný hořký ráz a erotické prvky, které prostupují většinu jeho povídek z 21. století. Ve větší míře je však zastoupena laskavá komika, se kterou charakterizuje postavu Baštýře. Téma Svěrákových povídek, z nichž některé trpí snad i jistou triviálností (*Horká neděle*), zůstává tedy neměnné. Zobrazuje v nich všední realitu, životní paradoxy, zvraty a nedorozumění, jejichž rozuzlení je více či méně umělecky zdařilé.

V povídce *Za Přemkem Baštýřem* se opakuje i motiv viny a trestu, neboť Baštýřovo klamání veřejnosti je příkře potrestáno. „Vinou chvilkové nepozornosti řidiče nočního kropicího vozu má Praha o pět o jednu rázovitou postavu méně a ztrácí další ze svých kouzelných nejistot. Neboť spatříte-li dnes člověka, jak vchází do lokálu promoklý, bude to pouze důkaz, že venku prší. Nic víc.“ Melancholický závěr spolu se způsobem jakým Baštýř skončil, vytváří tragikomický paradox, který na čtenáře zapůsobí o to více, díky věrohodnému vykreslení jeho postavy. Celkové vyznění povídky a novinářův doslov tedy zastíní opět trochu předvídatelnou pointu, která v příběhu nerezonuje v takové míře, jako tomu bylo v *Horké neděli*.

2.3.3 Tetřev

Povídka *Tetřev*, jak tomu bylo i u předešlé povídky, je vypravovaná přímým vypravěčem, který je zároveň i postavou v příběhu. Tímto vypravěčem je vesnický učitel, který pomáhá novému polskému katolickému faráři Zbyšku Pszontkovi s přípravou kázání, protože farář ještě úplně neovládá český jazyk. Farář jednou v samoobsluze narazí na Jardu zvaného Tetřeva, který svým

¹⁰⁵ SVĚRÁK, Zdeněk. *Povídky*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2008, s. 16–18.

zařváním faráře natolik vyleká, že upustí sedmičku vína. Jarda je totiž skoro hluchý, a tak když chce někomu něco říct, nemluví, ale řve. A jelikož faráře „interesuje“ každý jeho farník, nechá si od učitele vyprávět proč a jak přišel Jarda o sluch. Byl to příběh nenaplněné lásky jako z červené knihovny, který se odehrál v období chmelové brigády. V té době bylo Jardovi osmnáct let. Byl to pohledný a urostlý traktorista, který česáčům po chmelnicích rozvážel obcerstvení. Zamiloval se tam do krásné studentky z Prahy Jindřišky. Jenže brigáda skončila, Jindřiška odjela domů a Jardovi se už neozvala. Když jí nakonec zavola, Jindřiška se před ním nechala zapřít. Jarda, ale stejně v telefonu uslyšel Jindřiščin hlas: „Pane bože to je ten buran co mi pořád píše. Řekni, že nejsem doma, že jsem odjela studovat do zahraničí.“¹⁰⁶ Zdrcený Jarda se pokusil o sebevraždu. Na noc se s traktorem zavřel do garáže a nechal běžet motor. Nakonec se jen přiotrávil, ale při pádu z traktoru se nešťastně uhodil do hlavy a natrvalo si poškodil sluch. Týden na to, co učitel tu smutnou historii odvyprávěl, Tetřev svým řvaním v samoobsluze vyděsí starší dámu, která musí být převezena do nemocnice. Učitel zjistí, že to byla nějaká doktorka práv z Prahy, která na tuto vesnici měla krásné vzpomínky. Jmenovala se Jindřiška.

V povídce se tedy opět objevuje motiv viny a následného trestu. Svěrák na své hrdiny ovšem nenahlíží povýšeně a s posměchem, nýbrž „má porozumění pro jejich slabosti, i když je přítomen i určitý morální imperativ. Fandí slabším a nechá osud, aby dohnal ty nafoukané.“¹⁰⁷

A stejně jak tomu bylo u předchozí povídky *Za Přemkem Baštýřem*, ačkoli děj graduje k uspokojujivé pointě, je v této povídce zastřena především charakterovou komikou postavy faráře, který se adaptuje na nové prostředí: „[...] všelijak se spolu snažíme vyrovnat s tím nedostatkem, že tu Zbyšek s námi nebyl, že vyrůstal v Krakově a v semináři se připravoval na polské ovečky, netuše, že ho osud zavěje ke stádu, které bečí trochu jinak.“¹⁰⁸ a také dialogy, které mezi farářem a učitelem probíhají: „[...] v úžasu zjistil, že má ve svých hrubých dlaních drobné neuvěřitelně hladké prsy té krásné studentky z Prahy. Víte co je to

¹⁰⁶ SVĚRÁK, Zdeněk. *Povídky*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2008, s. 26.

¹⁰⁷ HORÁK, Ondřej. Na stará kolena povídkářem. *Novinky.cz* [online]. 5.11.2008 [cit. 1.4.2018]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/na-stara-kolena-povidkarem-d0g-noviny.aspx?c=A081105_000082_In_noviny_sko&klic=228435&mes=081105_0.

¹⁰⁸ SVĚRÁK, Zdeněk. *Povídky*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2008, s. 21.

pro kluka za pocit?' ,Nevím,' řekl Zbyšek rozpačitě. ,To je škoda.'¹⁰⁹ Svěrákova hra se slovy a farářovo věrohodné zápasení s češtinou, do které proplétá polská slovíčka, činí dialogy ještě více komickými: ,, ,Gdyby pan více mluvil o Jardovi než traktore.'¹¹⁰ Jak poukazuje Jan Kerbr ve svém článku: ,,Svěrákova divadelní a filmová zkušenost prozaickými tvary prostupuje a často je dialog zajímavější, než pointa."¹¹¹

Text Svěrák ozvláštnil i dopisem, který Jarda napsal Jindřišce. Jarda není z těch sečtějších a jeho mladická naivita dosahuje nedozírných mezí, což se projevilo i v jeho dopise, kterému na autentičnosti dodávají pravopisné chyby: ,,Stále na Tebe spomýnám. Ani nevíš jak rád bych Tě vyděl. Kdyby jsi chtěla našel bych si práci v Praze [...]."¹¹²

Překvapení a s ním spojený komický efekt nevyvolá v závěru povídky ani tak pointa, jako spíše neočekávaný postoj, který farář zaujme ke zranění Jindřišky. Učiteli se nechce věřit, že by Pánbůh čekal čtyřicet let, aby ji za odmítnutí Jardy potrestal. ,, ,Vždyť říkáte, že hlavně odpouští.' ,Odpouští, ale pan ho nezná,' mrknul na mě náš polský farář skoro vesele. ,On občas takové kousky robí.'¹¹³ Dalo by se očekávat, že se farář Jindřišky zastane, ten ale paradoxně a s naprostou jistotou volí jiný přístup, jak se na situaci dívat.

2.3.4 Divačka

V následující povídce *Divačka* je nám děj příběhu poprvé zprostředkován z ženské perspektivy formou vnitřního monologu. Šedesátnice Táňa líčí návštěvu divadelního představení a zároveň se navrácí k milostným románekům, které před čtyřiceti lety prožila s některými z přicházejících návštěvníků divadla. Součástí popisu dění v divadle je i přiblížení děje odehrávající se inscenace.

Táňa je zpočátku z návštěvy divadla velmi nervózní, neboť členem zájezdového představení z Prahy je herec Lukáš Limuzský, do kterého se ve svých dvaceti letech zamilovala, a s kterým také měla krátký milostný vztah. Táňa

¹⁰⁹ SVĚRÁK, Zdeněk. *Povídky*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2008, s. 25.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 25.

¹¹¹ KERBR, Jan. Učitelé, herci i faráři. *Divadelní noviny: Kulturní čtrnáctideník pro divadelníky a jejich diváky*. 2008, roč. 17, č. 22, s. 15.

¹¹² SVĚRÁK, Zdeněk. *Povídky*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2008, s. 26.

¹¹³ Tamtéž, s. 27.

je plná nadějí, že by si jí v hledišti Limuzský mohl všimnout a vzpomenout si na ni. Tyto naděje se prokážou jako opodstatněné: „Rozhodně se zadíval směrem ke mně a oči mu překvapeně zamžikaly. A já cítím, jak rudnu.“¹¹⁴ Když představení skončí, do Tániny lóže vejde Limuzský a před očima celého publika ji políbí. V té chvíli Táňa uslyší: „,Táničko, už je konec! Všichni už odešli.“¹¹⁵ Táňa už je postarší paní a zdoluhavé představení ji unavilo natolik, že prostě a jednoduše usnula. Její shledání s Limuzským se tak odehrálo jen v její mysli.

V povídce se vedle situační komiky objevuje i komika laskavá: „Maličká paní Žlábková, která je stejně stará jako divadelní budova.“¹¹⁶ Tato komika se v povídce dále realizuje především prostřednictvím naivity postavy Táni. Naivitu spatřujeme v jejích introspektivních promluvách: „Pořád mi povídal hezké věci, a já byla tak opilá, že jsem si skoro nevšimla, že mě svléká.“¹¹⁷ Mimo to je postava Táni také velmi sentimentální: „V noci jsem mu patřila a od té chvíle mu budu patřit už napořád.“¹¹⁸ S ohledem na zcela subjektivní výklad událostí, které vedou ke zmatení čtenáře, můžeme v souvislosti s Táňou hovořit také o nespolehlivém vypravěči. Tato nespolehlivost má v povídce klíčovou funkci, neboť je na jejím odhalení postavena pointa příběhu.

Poněkud rozvleklé pasáže záměrně kýčovité konverzační komedie Svěrák využívá k explicitní kritice vulgarizace komiky a nenáročnosti publika: „,Ta kráva,‘ odpoví Mary. Publikum se zasměje. Když se řekne na jevišti hrubé slovo, vždycky to má úspěch.“¹¹⁹ Tato kritika se v povídce mnohokrát opakuje: „,Aby ses nepřicucla, čúzo!‘ zaječela Bérova, které došlo, že se služebná předvádí, aby ukázala pružnost svého mladého těla. Publikum se dlouho nemohlo utiшит.“¹²⁰

Svěrák satirou nešetří ani u kritiky lidské hlouposti a naivity: „Zúčastnila se před lety takové soutěže a přišla jí obálka, kde stálo černé na bílém: Blahopřejeme vám a vítáme vás mezi milionáři!“¹²¹ Po této novině paní N. zaplavila taková vlna euforie, že ji museli odvést na psychiatrii. „Tam jí při jedné návštěvě manžel

¹¹⁴ SVĚRÁK, Zdeněk. *Povídky*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2008, s. 34.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 37.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 28.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 30.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 36.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 31.

¹²⁰ Tamtéž, s. 36.

¹²¹ Tamtéž, s. 32.

udělal tu hloupost, že jí v tom dopise přečetl, že musí ještě objednat zboží v hodnotě 400 Kč, a pak teprve bude další slosování o milionáře, čímž ji dorazil.“¹²²

Dle mého mínění bylo záměrem autora vyvážit sentimentální ladění povídky právě satirickými vsuvkami, které ovšem zcela nekorespondují se sentimentální pointou, a proto závěrečné rozuzlení nevyznívá umělecky přesvědčivě.

Kritické ohlasy

Literární historik a publicista František Cinger vnímá Svěráka jako „chápavého pozorovatele životních paradoxů.“ Ovšem dodává také, že tato charakteristika Svěráka není ničím novým, neboť se nám takto představil již ve svých scénářích a písňových textech.¹²³ Stejně jako Cinger i další literární publicisté a kritici vnímají Svěrákovy povídky v kontextu s jeho scenáristickou tvorbou. Integrojícím prvkem jeho tvorby jsou nejen zápletky „ze života“ odehrávající se v českém prostředí, ale i hrdinové, tedy obyčejní lidé – učitelé, faráři, podružní herci či podvodníci, kteří se vinou vlastních chyb, naivity či nedorozumění, ocitají v těžkých leč komických životních situacích. Možná právě proto, že se v mnoha ohledech můžeme s těmito literárními postavami ztotožnit, nám jsou Svěrákovy povídky tolik blízké.

Jak dodává spisovatel a publicista Ondřej Horák, Svěrák se „ke svým hrdinům nijak zjiště nesklání, nýbrž žije mezi nimi, lépe řečeno s nimi. Podobný náhled a tón uplatnil Karel Čapek v *Povídkách z jedné kapsy* a *Povídkách z druhé kapsy*.“¹²⁴ Horák výstižně popsal Svěráka jako autora „jenž ví, že není zajímavější téma než obyčejný člověk a všední den,“ a který zároveň zobrazuje, že „ono ‚obyčejný‘ a ‚všední‘ vůbec neplatí.“¹²⁵

Velmi často se ve spojitosti se Svěrákovými povídkovými soubory objevují odkazy na významná jména české literatury jako Jan Neruda či Karel Čapek.

¹²² SVĚRÁK, Zdeněk. *Povídky*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2008, s. 33.

¹²³ CINGER, František. Se Zdeněkem Svěrákem nejenom o lásce. *Novinky.cz* [online]. 5.11.2008 [cit. 31.3.2018]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/153583-se-zdenkem-sverakem-nejenom-o-lasce.html>.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ HORÁK, Ondřej. Na stará kolena povídkářem. *Novinky.cz* [online]. 5.11.2008 [cit. 31.3.2018]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/na-stara-kolena-povidkarem-d0g-/noviny.aspx?c=A081105_000082_in_noviny_sko&klic=228435&mes=081105_0.

V tomto ohledu musím souhlasit s redaktorkou Českého rozhlasu Vltavy Milenou Marešovou, podle níž je Svěrák: „obou zmíněných tradic hoden – je třeba více předvídatelný, stereotypní a méně jazykově brilantní, ale jistě citlivý, stejně zručný, navíc aktuální a s originálními paradoxy hořkosti reality (*Horká neděle*), kterou každý zná, slyšel o ní, ale jen někdo ji dokáže zachytit takhle lehce, [...]“.¹²⁶

Domnívám se, z jeho současníků se poté nabízí srovnání s nedávno zesnulým Petrem Šabachem, jehož dílo vychází z tradice tzv. hospodského vyprávění Jaroslava Haška. Část jejich tvorby spojuje autobiografičnost a nostalgické líčení převratných období českých dějin z pohledu dětského hrdiny. Oba autoři také k postavám svých příběhů nepřistupují z nadřazené pozice, a tudíž nekarikují ty méně šťastné jedince. Jejich společnou doménou jsou kratší prozaické útvary, jejichž základem jsou spíše jednodušší zápletky a všem dostupný a všeobecně přijímaný humor. Ovšem i mezi těmito autory nacházíme rozdíly. Svěrákova tvorba se od té Šabachovy liší zejména přístupem k tvůrčímu psaní. Na Svěrákových textech je znát, že jsou vždy předem promyšlené. Jeho pečlivost se projevuje zejména ve formální stránce povídek. Svěrák totiž vyniká zejména v práci s jazykovými prostředky, která je dobře znatelná na propracovaných dialozích či monolozích literárních postav. Vypravěčské strategie už tak precizní neshledávám, neboť ze Svěrákových povídek je patrný autorův záměr udržovat čtenáře v napětí a překvapit ho nečekaným vyvrcholením děje. Jenže zápletky některých povídek jsou snad i lehce banálnější, což má za následek anticipování budoucích událostí, pročež dochází k jisté předvídatelnosti point.

Svěrák svou povídkovou tvorbu také sebereflektoval: „Při psaní povídek mám na sebe skromný požadavek: být dobrým vypravěčem. Takový vypravěč ví, co stojí za vyprávění, co říci dřív a co prozradit až na konci. Dobrý vypravěč nesmí nudit a musí být stručný. [...] Mýcení zbytečných slov je opomíjená tvůrčí práce. Jsou autoři, kteří opovrhují pointou. Jejich povídky nekončí překvapivým rozuzlením, ale prostě přestanou. V tomto ohledu jsem staromilec.“¹²⁷

¹²⁶ MAREŠOVÁ, Milena. Povídky. *Český rozhlas* [online]. 18.11.2008 [cit. 1.4.2018]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/kultura/literatura/_zprava/515777.

¹²⁷ Univerzita Hradec Králové. Jmenování Zdeňka Svěráka čestným doktorem UHK. In: *Youtube* [online]. 8.4.2015 [cit. 1.4.2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=MffqHQmW-Uc>.

3 Význam a přínos Svěrákovy prozaické tvorby

Na jednu stranu by se dalo tvrdit, že o Svěrákových spisovatelských kvalitách svědčí jeho kladné přijetí čtenářskou obcí a kritikou, k níž se pojí řada literárních ocenění. Nesmíme však opomínat fakt, že se Svěrák k tvorbě pro dospělé vrátil v době, kdy už byl etablovaný jako oscarový scenárista, uznávaný dramatik, herec a textař. V rozhovoru pro časopis *Host* Svěrák nezastírá, že kdyby nebyl veřejně známou osobností, nemohl by si dovolit dát svému povídkovému debutu tak banální název jako *Povídky*.¹²⁸

Když tedy v roce 2008 tuto první sbírku povídek vydal, okamžitě obsadila přední příčky nejprodávanějších knih v ČR. Na tento úspěch poté navázaly *Nové povídky*, které překonaly i román Michala Viewegha *Mafie v Praze* a staly se nejprodávanější knihou roku 2011.¹²⁹ V rámci každoročně udělované ceny Český bestseller Svěrák zvítězil s povídkovou knihou *Po strništi bos* v kategorii Česká beletrie. Stejného úspěchu dosáhla i kniha *Půl století s Cimrmanem* v kategorii Odborná a populárně naučná literatura. Vedle těchto úspěchů je Svěrák také trojnásobným držitelem Ceny čtenářů Magnesie Litery. Nesmíme také opomenout, že v roce 2015 Svěrák od Univerzity Hradec Králové převzal doktorát honoris causa české literatury a Zlatou medaili. Tato pocta mu byla udělena za jeho přínos k rozvoji české jazykové kultury.

„Svěrákova popularita a pozice takřka národní instituce [...] pramení z toho, že širokému publiku nabízí identifikační symbol určitých hodnot a vlastností: toleranci, humor a ironii (k dospělým) i vážný vztah (k dětem).“¹³⁰ Většinové přijímání Svěrákova prozaického díla je částečně způsobeno také tím, že kritikou bývá velmi často spojován se jmény významných spisovatelů českého literárního dědictví (Karel Čapek, Jan Neruda, ad.). Jeho prozaická tvorba proto může oslovit obdobné spektrum příznivců zmíněných vzorů, což už tvoří početnou skupinu čtenářů.

¹²⁸ HORÁK, Ondřej. Píšu prostě tak, jak bych to sám rád četl (Rozhovor se Zdeňkem Svěrákem). *Host: měsíčník pro literaturu a čtenáře*. 2012, roč. 28, č. 4, s. 49.

¹²⁹ *Svaz českých knihkupců a nakladatelů*. [online]. © 2009–2017 [cit. 2.4.2018]. Dostupné z: <https://www.sckn.cz/>.

¹³⁰ JUST, Vladimír. Mystifikace jako národní žánr. *Lidovky.cz* [online]. 29.5.2010 [cit. 6.4.2018]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/mystifikace-jako-narodni-zanr-dka-noviny.aspx?c=A100529_000090_ln_noviny_sko&klic=237219&mes=100529_0.

Můžeme říci, že v kontextu české literatury je Svěrák mistrem hledání středu, který se nijak literárně nevyhraňuje a vyhýbá se novým trendům či novátorským snahám. I když nyní nemůže spolehlivě posoudit uměleckou hodnotu Svěrákových próz, můžeme se zaměřit na jejich estetickou hodnotu, která vypovídá o literární kvalitě výše uvedených bestsellerových společenských próz, jejichž vypravěčské linie oddechově směřují od zápletky k pointě. Estetická hodnota je poté snižována zejména kolísáním emočního náboje na hranici mezi dojemným a sentimentálním, zápletkami banálnějšího rázu a absencí inovativního charakteru děl. Proto se domnívám, že Svěrákovy povídky můžeme zařadit do vrstvy populární literatury, která sice dokáže oslovit velké spektrum čtenářů, ale která již nemá potenciál zásadně zasáhnout do vývoje české literatury.

Svěrákova kompletní literární produkce je též poznamenána moralizující a didaktickou tendencí, snad až obsesí. Přídomek učitel národa poté není ve spojení se Svěrákovým jménem a dílem nic neobvyklého. A ač má jeho poučování mnohdy sebeironický podtext, při mediálním budování fenoménu Svěráka jako českého génia a všuměla, jak potvrzují následující slova publicistky Dany Čermákové: „Bez nadsázky lze říci, že je takovým českým Leonardem da Vinci, polyhistorem, člověkem renesančních schopností a takoví jsou v dnešní době stále vzácnější. Proto je třeba jim naslouchat a sytit se z jejich moudrosti [...]“¹³¹ Svěrák nezřídka kdy „upadá do poloh, z jejichž parodie kdysi cimrmanovský mýtus vyrostl.“¹³²

Ruku v ruce s učitelem národa přitom jde i král laskavé komiky. Jeden z mnoha dalších přídomeků, který si Svěrák za dvaosmdesát let svého života vysloužil. Jak o Svěrákovi říká šéfredaktor Českého rozhlasu Vltava Petr Fischer: „Směje se nám, směje se sobě, ale pořád tak nějak správně. Odtud také pochází ona ambivalentnost pojmu ‚laskavý humor‘, který je se Svěrákem spojován a jenž se v českém prostředí vžil jako chvála i pejorativum zároveň. Jestli se něco

¹³¹ ČERMÁKOVÁ, Dana. *Génius Zdeněk Svěrák*. Vyd. 1. Praha: Imagination of people, 2009, s. 175.

¹³² JUST, Vladimír. *Mystifikace jako národní žánr*. *Lidovky.cz* [online]. 29.5.2010 [cit. 6.4.2018]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/mystifikace-jako-narodni-zanr-dka-noviny.aspx?c=A100529_000090_ln_noviny_sko&klic=237219&mes=100529_0.

Zdeňku Svěrákovi v životě povedlo, pak to, že Čechy naučil smát se sobě, ale jen proto, že to dělal tak, aby je to nebolelo.“¹³³

¹³³ FISCHER, Petr. Zdeňk Svěrák oslaví osmdesátiny. Čechy naučil smát se sobě tak, aby je to nebolelo. *Hospodářské noviny* [online]. Praha: Economia, 23.3.2016 [cit. 8.4. 2018]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-65220850-zdenek-sverak-80>.

ZÁVĚR

Stanoveným a primárním cílem této bakalářské diplomové práce bylo vytvořit přehled prozaické tvorby Zdeňka Svěráka, analyzovat a interpretovat ji, v neposlední řadě též kriticky reflektovat, neboť právě této linii jeho umělecké tvorby nebylo prozatím v literárněvědném prostředí věnováno tolik pozornosti jako jiným odvětvím jeho tvůrčí činnosti. Svůj pokus o charakteristiku autorského stylu, žánrového vymezení a poetiky jsem v zájmu alespoň relativní úplnosti doplnila stručným shrnutím Svěrákova dosavadního života a následně jsem se věnovala i jeho dalším aktivitám na české kulturní scéně, které se velkou měrou podílely na formování jeho osobnosti a poetiky.

Nejprve jsem nastínila Svěrákovy první prozaické počiny. Zjistila jsem, že tvorbě pro děti se Svěrák věnuje kontinuálně od 60. let minulého století. Ze stejného období, pochází i jeho první literární pokusy pro dospělé, kterým se však nedostávalo kladného přijetí. Jeho další kroky poté vedly směrem k divadlu a filmové scenáristice, u kterých setrvává dodnes. K tvorbě pro dospělé se Svěrák navrátil až po roce 1989. Nejdříve vydal beletristicky zpracované filmové povídky, následně dvě sbírky povídek, beletrizované rozhlasové hry, aj. Jako spoluautor se také podílel na řadě populárně naučných knih o fiktivním géniovi Járovi Cimrmanovi a DJC.

Prostřednictvím analýzy vybraných prozaických děl jsem doložila, jakým způsobem Svěrák pracuje s komikou, jazykovými prostředky a motivy. Na filmové povídce *Obecná škola* jsem poukázala především na provázanost Svěrákova života a díla a na jeho zobrazování skutečnosti v podobě vysněného ideálu. Tuto idealizaci jsem ovšem neshledala jako povrchní, neboť ji doprovází hořce groteskní podtext. V pohádkové knížce *Tatínku, ta se ti povedla* jsem vyzdvihla Svěrákův postoj k literatuře pro děti a jeho apel na spontánní vypravěčství. Konkrétními úryvky jsem poté demonstrovala opodstatněnost jeho moralizujících tendencí, které prostupují celým jeho prozaickým dílem. Vybrané povídky ze sbírky *Povídky* dotvořily obraz Svěrákovy poetiky, ke které dále neodmyslitelně patří laskavá i hořká komika, fascinace podvody, respektive mystifikacemi a postava obyčejného člověka zachycená v soukolí každodenní reality narušené neočekávaným zvratem. Tvorbu pro dospělé Svěrák oprostil od

nonsensu a absurdity vyznívající z autorských pohádek a navíc k ní přidal i náznaky erotiky.

V kritických recepcích Svěrákových próz se můžeme setkat s výtkou vůči laskavé komice, která se sice ve Svěrákových objevuje, ale osobně zastávám názor, že k těmto výtkám dochází v důsledku nadužívání tohoto pojmu. Nicméně v souvislosti s jeho prozaickou tvorbou jednoznačně převažují až přehnaně kladné ohlasy, které dále jen upevňují Svěrákovo postavení a mediální vliv na české kulturní scéně.

RESUMÉ

Zdeněk Svěrák is very well known as a co-founder of Divadlo Jára Cimrmana, playwright, screenwriter, theater and film actor, screenwriter and songwriter. However, there is another line of his artistic focus that has been influenced by his creative work because Svěrák is also a writer of film stories, short stories and fairy tales for children and adults. Literature has so far recorded his prose work marginally. That is why I decided to focus on this area of his creative interest.

The main objective of this bachelor thesis was to create a synoptic overview of the prose works by Zdeněk Svěrák and to create comprehensive analysis and interpretation of his particular prose works, which should help us to determine his position and contribution in the area of Czech literature.

The result of my analysis is therefore a summary of the artistic principles and means that determine the style of his creative writing and the development of his poetics. The in-depth analysis of film story *Obecná škola*, fairy tale book *Tatínku, ta se ti povedla* and some prose from collection of short stories *Povídky* shows that the author's domain is work with the Czech language, which is most evident in language comics that affects all of his artistic creations. In his prose works he focuses on depicting the idealized environment of Czech cities and villages and ordinary people with everyday worries. And because he is an understanding observer of life paradoxes his main inspiration for prose writing comes from everyday reality. Therefore, some themes of his prose works are also based on his life experiences. Another essential feature of his prose work is didactic tendency that is an inherent part of his prose works for children. The moralizing subtext is more likely to be found in his adult books.

Svěrák's short stories are also often rightfully associated with the prose works of Jan Neruda and Karel Čapek. Literary criticism evaluates his prose works very positively and he has won several literary awards. I have come to the conclusion that Zdeněk Svěrák as a writer is rightfully valued by readers and literary critics.

ANOTACE

Jméno a příjmení autora: Pavlína Müllerová

Název fakulty a katedry: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra bohemistiky

Název bakalářské diplomové práce: Prozaik Zdeněk Svěrák

Vedoucí bakalářské diplomové práce: prof. PhDr. Lubomír Machala, CSc.

Počet znaků: 95 919

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 49

Klíčová slova: česká literatura, Zdeněk Svěrák, próza, povídky, autorská pohádka, *Obecná škola*, analýza, kritické ohlasy

Key words: Czech literature, Zdeněk Svěrák, prose, short stories, authorial fairy tale, *Obecná škola*, analysis, literary reviews

Stěžejním tématem této bakalářské diplomové práce je analýza prozaické tvorby Zdeňka Svěráka a zachycení formování jeho poetiky. Tato analýza je založena na rozboru a interpretaci jeho prozaických děl. Jmenovitě filmové povídky *Obecná škola*, pohádkové knihy *Tatínku, ta se ti povedla* a vybraných povídek ze sbírky povídek *Povídky*. Součástí této analýzy je i reflexe kritických ohlasů zmíněných titulů a posouzení přínosu Svěrákovy prozaické tvorby české literatuře.

The main topic of this bachelor diploma thesis is the analysis of the prose work of Zdeněk Svěrák and capture of the shaping of his poetics. This general analysis is then based on the in-depth analysis and interpretation of his prose works. Namely the film story *Obecná škola*, the fairytale book *Tatínku, ta se ti povedla* and selected short stories from the short story collection *Povídky*. Part of this analysis is also the reflection of the critical responses of these titles and the assessment of Svěrák's prosaic works to Czech literature.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Primární zdroje

SVĚRÁK, Zdeněk. *Filmové příběhy*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2015, 338 s.

SVĚRÁK, Zdeněk. *Jaké je to asi v Čudu: pohádky, písničky a povídky pro děti od 8 let*. Vyd. 1. Havlíčkův Brod: Fragment, 2003, 96 s.

SVĚRÁK, Zdeněk. *Pan Buřtík a pan špejlička*. Vyd. 1. Praha: Albatros, 2010, 64 s.

SVĚRÁK, Zdeněk. *Povídky*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2008, 106 s.

SVĚRÁK, Zdeněk. *Radovanovy radovánky: Jak vyzrát na motýly a další příhody*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2008, 60 s.

SVĚRÁK, Zdeněk. *Tatínku, ta se ti povedla*. Vyd. 1. Praha: Albatros, 1991, 59 s.

SVĚRÁK, Zdeněk. *Tiché šlapací království: pohádka pro děti i dospělé*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2017, 63 s.

SVĚRÁK, Zdeněk. *Vratné lahve*. Vyd. 1. Havlíčkův Brod: Fragment, 2007, zadní strana obálky.

Sekundární zdroje

BORECKÝ, Vladimír. *Teorie komiky*. Vyd. 1. Praha: Hynek, 2000, 212 s.

CINGER, František. Se Zdeňkem Svěrákem nejenom o lásce. *Novinky.cz* [online]. 5.11.2008 [cit. 31.3.2018]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/153583-se-zdenkem-sverakem-nejenom-o-lasce.html>.

ČAPEK, Karel. *Marsyas čili na okraj literatury*. Vyd. 4. Praha: Československý spisovatel, 1971, 186 s.

ČERMÁKOVÁ, Dana. *Génius Zdeněk Svěrák*. Vyd. 1. Praha: Imagination of people, 2009, 175 s.

Česká filmová a televizní akademie. [online]. [cit. 7.3.2018]. Dostupné z: <http://filmovaakademie.cz/>.

DVOŘÁK, Stanislav. Zdeněk Svěrák se v audiopovídkách nevyhnul ani erotice. *Novinky.cz* [online]. 30.4.2015 [cit. 28.3.2018]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/368341-zdenek-sverak-se-v-audiopovidkach-nevyhnul-ani-erotice.html>.

FENCL, Ivo. Smysl pro detail je pro psavce základní (rozhovor se Zdeňkem Svěrákem). *Tvar: občasník živé literatury*. 2006, roč. 17, č. 1, s. 8–9.

FISCHER, Petr. Zdeněk Svěrák oslaví osmdesátiny. Čechy naučil smát se sobě tak, aby je to nebolelo. *Hospodářské noviny* [online]. Praha: Economia, 23.3.2016 [cit. 8.4.2018]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-65220850-zdenek-sverak-80>.

GEJGUŠOVÁ, Ivana. *Úvod ke studiu literární komiky*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003, 39 s.

HNILÍČKA, Přemysl. Kouzlo a nebezpečí mystifikace. *Týdeník Rozhlas*, 2014, roč. 24, č. 38, s. 25.

HORÁČKOVÁ, Alice. Zdeněk Svěrák vydal knihu povídek, přečtete si jednu z nich. *IDNES.cz* [online]. 27.10.2008 [cit. 17.3.2018]. Dostupné z: https://kultura.zpravy.idnes.cz/zdenek-sverak-vydal-knihu-povidek-precetete-si-jednu-z-nich-pn3-/literatura.aspx?c=A080927_102412_literatura_jaz.

HORÁK, Ondřej. Na stará kolena povídkářem. *Novinky.cz* [online]. 5.11.2008 [cit. 1.4.2018]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/na-stara-kolena-povidkarem-d0g-/noviny.aspx?c=A081105_000082_ln_noviny_sko&klic=228435&mes=081105_

HORÁK, Ondřej. Píšu prostě tak, jak bych to sám rád četl (Rozhovor se Zdeňkem Svěrákem). *Host: měsíčník pro literaturu a čtenáře*. 2012, roč. 28, č. 4, s. 49.

HRBEK, David. Věty si kroužím, jak mi chutnají. *IDNES.cz* [online]. 15.6.2009 [cit. 26.3.2018]. Dostupné z: <https://davidhrbek.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=88858>.

JUST, Vladimír. Divadlo Jára Cimrmana. In: ŠORMOVÁ, Eva, ed. *Česká divadla. Encyklopedie divadelních souborů*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2000, 616 s.

JUST, Vladimír. Mystifikace jako národní žánr. *Lidovky.cz* [online]. 29.5.2010 [cit. 6.4.2018]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/mystifikace-jako-narodni-zanr-dka-noviny.aspx?c=A100529_000090_In_noviny_sko&klic=237219&mes=100529_

KASAL, Lubor. Výlov (Lubor Kasal o knihách, které nepronikly do recenzní rubriky). *Tvar: obydleník živé literatury*. 2007, roč. 18, č. 11, s. 19.

KERBR, Jan. Učitelé, herci i faráři. *Divadelní noviny: Kulturní čtrnáctideník pro divadelníky a jejich diváky*. 2008, roč. 17, č. 22, s. 15.

MACHALA, Lubomír a kol. *Panorama české literatury 1*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2015, 608 s.

MACHALA, Lubomír a kol. *Panorama české literatury 2*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub, 2015, 304 s.

MAREŠOVÁ, Milena. Povídky. *Český rozhlas* [online]. 18.11.2008 [cit. 1.4.2018]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/kultura/literatura/_zprava/515777.

MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004, 704 s.

NOVOTNÝ, Vladimír – PŘIBÁŇ, Michal. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha: ÚČL AV ČR, 26.3.2016 [cit. 27.2.2018]. Dostupné z: <http://www.slovnikeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=981&hl=sv%C4%9Br%C3%A1k+>.

PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Vyd. 3. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007, 345 s.

POŘÍZKOVÁ, Lenka. *Přátelský podvod: mystifikace (nejen) v české literatuře 20. století*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 276 s.

POSPÍŠILOVÁ, Sylvie – PODSKALSKÁ, Jana. Pohled na svět podle Zdeňka Svěráka. *Deník* [online]. Praha: Vltava Labe Media, 28.3.2011 [cit. 15.3.2018]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/film/pohled-na-svet-podle-zdenka-sveraka20110328.html>.

PROCHÁZKOVÁ, Sandra. Zdeněk Svěrák: Knihu rozepsanou mám a bude se jmenovat Strážce nádrže. *Knihcentrum revue* [online]. 11.2.2018 [cit. 14.3.2018]. Dostupné z: <https://www.knihcentrum.cz/zdenek-sverak-knihu-rozepsanou-mam-a-bude-se-jmenovat-strazce-nadrze>.

RUT, Přemysl. *Cimrman / Smoljak / Svěrák*. In: CIMRMAN, Jára – SMOLJAK, Ladislav – SVĚRÁK, Zdeněk. *Hry a semináře: úplné vydání*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, 568 s.

ŘÍHOVÁ, Klára. Zdeněk Svěrák: Pohádky jsou literatura se šťastným koncem. *Novinky.cz* [online]. 24.12.2012 [cit. 21.3.2018]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/288100-zdenek-sverak-pohadky-jsou-literatura-se-stastnym-koncem.html>.

SMOLJAK, Ladislav – SVĚRÁK, Zdeněk. Jára Cimrman a Vídeň. *Mladý svět*. 1968, roč. 10, č. 39, s. 9–12.

Svaz českých knihkupců a nakladatelů. [online]. © 2009–2017 [cit. 2.4.2018]. Dostupné z: <https://www.sckn.cz/>.

SVĚRÁK, Zdeněk – ŠEBÁNEK, Jiří. *Vinárna U Pavouka*. Vyd. 2. Praha: Paseka, 2001, 232 s.

SVĚRÁK, Zdeněk. Ať žijí novotvary!. *Music Open: hudební časopis nejen o muzice* [online]. 27.5.2013 [cit. 16.3.2018]. Dostupné z: <http://www.musicopen.cz/index.php/cteni/2978-teni-z-archivu-a-iji-novotvary>.

ŠIMŮNEK, Jaroslav. Lekce z Obecné školy. *Zlatý Máj: časopis o dětské literatuře a umění*. 1992, roč. 36, č. 4, s. 247–248.

ŠIMŮNEK, Jaroslav. Ta se povedla!. *Zlatý Máj: časopis o dětské literatuře a umění*. 1992, roč. 36, č. 3, s. 180–181.

Tatínku, ta se ti povedla. *Nové knihy*, 1991, roč. 31, č. 1/2, s. 6.

Univerzita Hradec Králové. Jmenování Zdeňka Svěráka čestným doktorem UHK.

In: *Youtube* [online]. 8.4.2015 [cit. 1.4.2018]. Dostupné z:

<https://www.youtube.com/watch?v=MffqHQmW-Uc>.

URBANOVÁ, Svatava. *Meandry a metamorfózy dětské literatury*. Vyd. 1.

Olomouc: Votobia, 2003, 363 s.

VAŘEJKOVÁ, Věra. Dětská literatura. *Komenský: časopis pro učitele základní školy*. 1992, roč. 116, č. 9, s. 430.

VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1984, 465 s.

Filmografie

Tatínek [dokumentární film]. Režie Jan Svěrák. Česko, 2004.